

na skijama ili saonicama, nalazio je u zimsko doba po lijepom vremenu posred čistog snježnog pokrova jasno utisnute tragove. Možda se neki i nehotice upitao, čiji je to trag. Ako je lovac ili zoolog, onda je lako mogao odgometnuti tu zagonetku. Ostali su možda i nastojali da prepoznaju, no kad nisu mogli ništa otkriti, a nitko im iz društva nije mogao dati potrebno razjašnjenje, onda se stvar svršila onim stereotipnim: »Ah! baš me briga za to!«

A nije baš tako potpuno bez interesa i beskorisno sazнати, kakova je životinja prešla po čistom snijegu. Iz traga mogu se sazнати i mnoge druge stvari, n. pr. kada je životinja prešla, je li hodala normalno za hranom ili je bila progonjena ili ranjena itd.

Svaka životinja, koja se kreće po mekom materijalu (mekoj zemlji, pijesku, snijegu), ostavlja u njemu trag svojih nogu, a kod puzavaca i trag svoga čitavog tijela. Opazili ste sigurno iza tople proljetne kiše, kako gujavice (gljiste) ostavljaju trag u mokroj zemlji. One to čine, jer moraju izaći na zrak, pošto im je kiša zatvorila otvore, kroz koje dobivaju svježi zrak.

Više životinje, koje će vas najviše zanimati, ostavljaju uslijed svoje velike težine jasan trag, osobito u snijegu ili u vlažnoj zemlji.

U planinama, zimi, sresti ćete i naići na tragove raznih, većinom, lovnih životinja: zeca, lisice, srne, jelena, divokoze, svizca, kune, vjeverice i miša (voluharice), a gdje ih imade, i medvjeda, vuka te divlje svinje.

Svi ti tragovi razlikuju se bitno jedan od drugoga. Pored toga može se iz tragova sazнати ne samo kakova je životinja ostavila trag, nego i na koji je način i u koju svrhu isla. Životinja može bježati progonjena, što se na tragu jasno vidi: ona pravi veće korake, skokove. Na pr. zec, kad ga psi gone i kad ide na ležaje, znade praviti skokove od 2—3 metra duljine, a sve u namjeri da zamete trag svoje spavaonice.

Lisičji je trag pravilan: sve četiri noge idu u jednoj crti, stopa za stopom, okruglog oblika kao kod našeg domaćeg psa. Ako

bježi, trag joj je posve drugačiji: pravi skokove kao domaći pas u bježanju. Nije ni čudo — u blizom su srodstvu.

Srnečji trag je oštro i duboko utisnut sa papcima u snijegu: kad se polako kreće, sličan je tragu koze. Kod bježanja je trag drugačiji: produljen, a otisci nogu su skupa i to prednje posebno a stražnje posebno. Srna znade praviti skokove 5—6 metara u duljinu, a u visinu preko 2 metra. Karakteristično je kod srne, da gonjena od pasa, da zamete trag, znade zaći u potok, pa jedno vrijeme ide



Foto: G. Jereb

Tragovi medvjeda
na Treskavici planini

potokom, a onda iskoči i nastavi slobodno bježanje bez progontelja za ledjima.

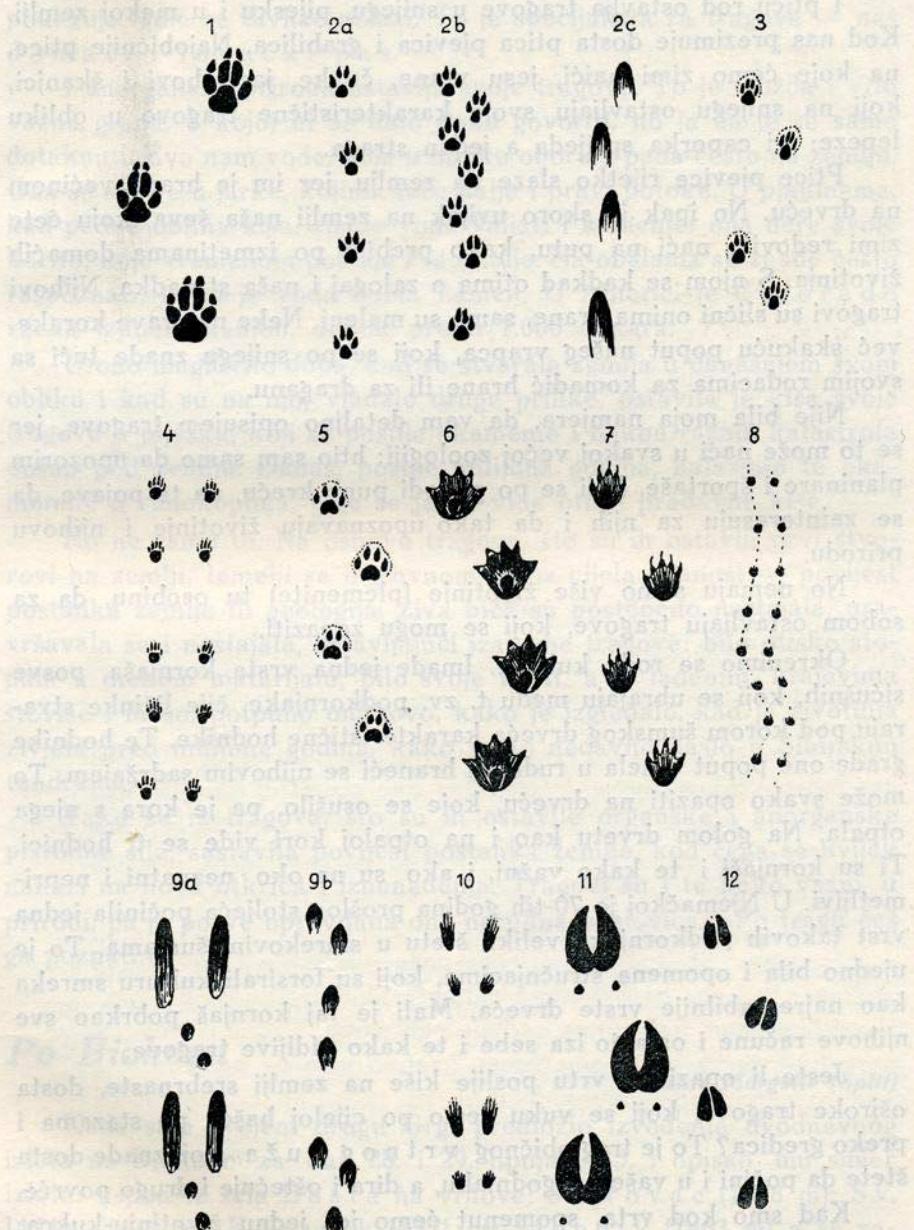
Jelenji trag je sličan srnečjem, samo je jači i po duljini i po veličini stope.

Medvjedi trag je trag četveronošca, kod kojega trag zadnje noge upada u trag prednje ili pak samo malo zaostaje. Stopalo je veliko i okruglo. Po njemu se može poznati i odrediti starost primjerka. Ako je medvjedica, onda je prate obično mali tragovi njene djece.

Divokozji trag je sličan onome pitome koze.

Vjeverica imade karakterističan trag u snijegu, jer kad po tlu skače, ostavlja kadšto i udubinu po sredini od repa.

Isto je tako i sa kuno m i sa t v o r o m .



Tragovi životinja: 1. vuk; 2. lisica, a) u kasu, b) kod šuljanja i c) u bijegu; 3. kuna; 4. lasica; 5. divlja mačka; 6. vidra; 7. jazavac; 8. poljski miš i sl.; 9. zec, a) kod skakutanja i b) u bijegu; 10. vjeverica; 11. vepar; 12. jeljen, košuta, srnđač, srna.

Miš šumski i voluharica prave skačući trag, kod kojega prednje noge idu skupa, a stražnje skupa, poput konja u galopu. Kadkad se vidi i otisak njegovog dugog repa.

I ptičji rod ostavlja tragove u snijegu, pjesku i u mekoj zemlji. Kod nas preuzimaju dosta ptica pjevica i grabilica. Najobičnije ptice, na koje ćemo zimi naići, jesu vrane, čavke, jastrebovi i škanjci, koji na snijegu ostavljaju svoje karakteristične tragove u obliku lepeze; tri caporka sprijeda a jedan straga.

Ptice pjevice rijetko slaze na zemlju, jer im je hrana većinom na drveću. No ipak je skoro uvek na zemlji naša ševa, koju ćete zimi redovito naći na putu, kako prebire po izmetinama domaćih životinja. S njom se kadkad otima o zalogaj i naša strnadka. Njihovi tragovi su slični onima vrane, samo su maleni. Neke ne prave korake, već skakuću poput našeg vrapca, koji se po snijegu znade tući sa svojim rođacima za komadić hrane ili za draganu.

Nije bila moja namjera, da vam detaljno opisujem tragove, jer se to može naći u svakoj većoj zoologiji: htio sam samo da upozorim planinare i športaše, koji se po prirodi puno kreću, na te pojave, da se zainteresuju za njih i da tako upoznavaju životinje i njihovu prirodu.

No nemaju samo više životinje (plemenite) tu osobinu, da za sobom ostavljaju tragove, koji se mogu zapaziti.

Okrenimo se rodu kukaca. Imade jedna vrsta kornjaša, posve sićušnih, koji se ubrajaju među t: zv. podkornjake, čije ličinke stvaraju pod korom šumskog drveća karakteristične hodnike. Te hodnike grade one poput tunela u rudniku hraneći se njihovim sadržajem. To može svako opaziti na drveću, koje se osušilo, pa je kora s njega otpala. Na golom drvetu kao i na otpaloj kori vide se ti hodnici. Ti su kornjaši i te kako važni, i ako su na oko neznatni i neprijetljivi. U Njemačkoj je 70-tih godina prošlog stoljeća počinila jedna vrst takovih podkornjaka veliku štetu u smrekovim šumama. To je ujedno bila i opomena stručnjacima, koji su forsirali kulturu smreka kao najrentabilnije vrste drveća. Mali je taj kornjaš pobrkao sve njihove račune i ostavio iza sebe i te kako vidljive tragove.

Jeste li opazili u vrtu poslije kiše na zemlji srebrnaste, dosta oširoke tragove, koji se vuku često po cijeloj bašći, po stazama i preko gredica? To je trag običnog vrltoga puža, koji znade dosta štete da počini i u vašem jagodnjaku, a dira i ošteće i drugo povrće.

Kad smo kod vrta, spomenut ćemo još jednu životinju-kukca: to je vrlac. Njegovi se tragovi u vrtu lako poznaju. To su hodnici, odmah ispod zemljine površine, koji se izdižu i nad površinu, pa se vuku po bašći uzduž i popreko, osobito, ako je bašća dobro nagnjena, pa u zemlji imade puno glijsata i drugih crva, za kojima vrlac juri.

Još sam zaboravio na jednu životinju, što kao lovac ne bih smio. To je životinja, koja njuhom, a donekle i vidom istražuje tragove i tako pronalazi divljač i dotjeruje je pred lovca ili svojim vladanjem pokazuje, gdje se divljač nalazi. To je specijalista za tragove — naš domaći i lovački pas.

I anorganska priroda ostavlja svoje tragove. To je možda i vrlo važna grana, o kojoj bi se dalo puno govoriti, no ja ču je se samo dotaknuti. Evo nam vode, koja u obliku oborina pada često na zemlju. Ona se sabire u jarke, kojima teče dalje i pravi potoke. U planinama, kad padne obilna kiša, znade voda valjati i kamenje: ona dere svoje korito, koje vremenom postaje sve dublje. Na obalama se znade često raspoznati, kako je voda dubla kamen. U Americi je Colorado rijeka izdubla kanjon, dubok preko 1.000 metara.

U ono maglovito doba, kad se stvarala zemlja u današnjem svom obliku i kad su na njoj vladale druge prilike, ostavila je kiša svoje tragove u pijesku, koji se poslije okamenio i nakon raznih katastrofa došao pod zemlju. Danas, poslije milijuna godina, nalazimo te oka- menine u rudokopima, gdje se jasno vide otisci pradavne kiše.

No ne samo to. Na osnovu tragova, što su ih ostavili prvi stvo-rovi na zemlji, temelji se u glavnom jedna cijela znanost — povijest postanka zemlje ili geologija. Živa bića su postepeno nastajala, usavršavala se i nestajala, ostavljajući iza sebe tragove: bilo otiske sto-pala u mekom materijalu, bilo svoje kosti, a u ledenim krajevima štoviše i meso, potpuno onakovo, kako je izgledalo, kad je životinja živjela pred milijune godina, kako se to nedavno našlo u Sibirskim tundramama.

Tako se iz tragova, što su ih ostavile organske i anorganske prirodne sile, sastavila povijest postanka zemlje, kod čega se uvijek nailazi na nova otkrića i iznenadenja. Tragovi su i te kako važni u prirodi, pa je posve opravdana ona narodna poslovica: »Po tragu ćeš ga poznati.«

Po Biokovu

Ante Margetić (Split)

Kada sam svojem drugu Grgi predložio izvođenje dvodnevног izleta na Biokovo za dan 28. i 29. lipnja 1935. i opisao mu smjer izleta: uspon iz sela Basta na vrhove: Šćirovac (1618 m), S. v. Iliju (1640 m), Kuranič (1551 m) Šibenik (1463 m) a sa završetkom — Makarska, prihvatio je on taj poziv sa veseljem. Izabrao sam ove vrhove zato, što se oni markantno ističu u zapadnom dijelu biokovskog masiva, gdje se stijene okomito ruše 1000—1200 m. Ekskurzija je u prvom danu zahtjevala 12—14 sati planinarenja

i to pod dosta teškim prilikama. Pod žarkim suncem trebalo je izvesti jaki uspon do na vrhove, a zatim dalje proći golim kraškim terenom.

Dogovorili smo se da se u petak, 27. lipnja, u 14.30 sati nađemo na parobrodu, koji polazi za Baškuvodu, odakle smo trebali da stignemo u selo Bast, ishodnu tačku naše ekskurzije. Vožnja nam je na parobrodu bila ugodna, jer je sve bilo u svečanom raspoređenju: i more, i uvale sa bijelim žalom, i sive planine. U 17.45 sati već smo prispjeli u Baškuvodu. Sa žala motrimo našu sutrašnju turu i obojica proživljujemo ugodan osjećaj, da ćemo sutra preći te stijene i naći se na njihovim vrhovima. Oko nam prelazi čas po masivu, a čas se ono zaustavlja na karti, na kojoj tražimo stazu našeg uspona i markantnije kote Biokova. Prestali smo da gledamo kartu, jer je nama zagospodarila ova planinska gromada, na kojoj se je u ovaj čas započela da stvara ona igra plastike, čija nas je predodžba dovela ovamo. U igri plastike, u igri dvaju odsječnih tonova sunca i sjene pokazuje ovaj masiv svoje mnogobrojne usjekline, izbočine i plohe, jednom riječju svoj bogati reljef. Pomicanjem sunca stvara se neprekidno nova slika. Dugo ne možemo da skinemo oči s tog prekrasnog i rijetkog prizora... Trgosmo se obojica, vrijeme je da krenemo.

Sunce je već zalazilo, kad smo nazvali dobro veče stanovnicima prvih kuća sela Basta.

Uspon na Šćirovac

Dok smo se oko 2 i po sata ujutro borili sa snom, dopiralo je do nas hujanje jakog vjetra. U prvi čas smo pomislili da puše naše jugo, ali čim smo provirili na kućna vrata, primjetili smo da to duva ljetna bura. Ova nas je okolnost obradovala, jer smo znali, što ona znači za našu ekskurziju. Uspon će nam sada biti mnogo lakši; pripeka i žeda bit će manja i podnošljivija.

Iznašamo iz kuće u dvorište naše uprtnjače i opskrbljujemo se vodom. Oko nas su još same silhuete stabala, kuća, dvorišta i biokovskih stijena, koje su se nadvile nad nama. Tačno u tri sata ujutro, oprostivši se sa kućedomačinom, krenuli smo na našu turu. Put nas vodi u zapadnom smjeru. Već se za nekoliko minuta spuštamo u široku vododerinu, koja tu i nastaje. Silhuete oko nas počinju postepeno da nestaju. Nastupa ono rano jutarnje sivo polusvjetlo, koje naliči prozirnoj magli, a u kojem su svи predmeti bez jasnih kontura i bez plastike. Sve oko nas još spava, nigdje nije čuti nekog šuma od života. U ovom smo času i mi još sanjivi kao i ta priroda oko nas.

Vododerina, koju upravo prelazimo, daje izgled korita široke i presušene rijeke. Konfiguracija masiva iznad nje naliči lepezi, čiji se donji uži kraj nalazi baš u vododerini. Od vrha prama dolje, kroz ovaj

lepezasti oblik raspozajemo uske i duge žlijebove, koje je napravila voda, a koji sví vode u smjeru vododerine. Iznad nas je okomita stijena, visoka oko 50 m. Poviše ove stijene ide strana masiva malo blažim nagibom sve do samog bila. U vrijeme jakih kiša sva voda, koja se slijeva u vododerinu, vođena spomenutim žlijebovima, zaciјelo na ovom mjestu i preko spomenute stijene pada u obliku slapa. Prešavši vododerinu penjemo se po strani sedla, koje se smjestilo u pravcu juga. Nakon 20 minuta uspona već smo na sedlu, gdje nas bura sili, da se rukama držimo zemlje. U takovom stavu prelazimo sedlo i zahvaćamo jači, ali kraći uspon, u kojem su usječene stepenice. Napuštajući zadnje stepenice opažamo ulijevo od nas dugi klanac (sutjesku). Penjemo se po desnoj strani ovog klanca. Ovdje je planinska staza nešto šira i bolja, a ide paralelno s klancem i sa blažim usponom. Visoko gore primjećujemo seljake, koji silaze prema nama noseći zbijene snopove planinske trave. Gledamo ih kako kod jačeg udara bure okreću teret u pravcu najmanjeg otpora, čime izbjegavaju eventualnu opasnost, da ih vjetar zanese u sutjesku. Ova igra pokreta daje im onu bezbrižnu sigurnost u skoro letećem silazu. Susrećemo se i pozdravljamo. Pričaju nam, da u jednom danu prevale ovaj put s teretom i po više puta. Neizdrživo im je samo, kad sunce u ovo ljetno doba ugrije gole planinske stijene. I oni su se zaciјelo obradovali današnjoj buri. Rastadosmo se, jer nam bura nije dala da se zadržimo na jednom mjestu. Gledamo ih, kako prama dolje jure i kako se kod svakog jačeg zamaha bure njišu zajedno sa svojim bremenom; misliš nestat će ih u sutjesci. Ni ozdo nijesmo čuli nikakovu pjesmu ni poklik, akoprem je među njima bilo mlađih ljudi i djevojaka. No slika sela brzo mi je objasnila njihovu šutnju i ozbiljnost. Ova šutnja njihova u planini i njihova ozbiljna lica s izražajem neke stalne brige pokazuje nam, da je to odraz teškog življenja... Idemo dalje, dok naše misli i osjećaji ostaju uz te ljude, koje nije neimaština i teški rad. Grijeh je, kad planinar prođe bez ikakovog osjećaja kraj seljaka ili čobanina u planini ili kad prođe kroz njegovo selo, a da ga ni ne upita za njegove tegobe. Treba da se tom čovjeku, koga u planini susrećemo, koji od planine jadno živi, približimo s punim osjećajem. Ako ne iz drugog razloga, a ono bar iz zahvalnosti, što u njegovoj siromašnoj kućici, kolibi ili pojati planinar nalazi uvijek zaklonište pred nevremenom, kao i gostoprимstvo, koje mu taj čovjek pruža najvećom pripravnošću i iskrenom ljubavi...

Stalno se uspinjemo. Kraj, kojeg smo nenadano ugledali pred sobom na jednom zaokretu, obiluje raznovrsnim oblicima. Uz čobanina sa stadom ovaca i koza nailazimo tu na prvu i ako slabu planinsku vegetaciju. Odavle ulazimo u kameniti koridor, koji je naročito privukao našu pozornost. Na izlazu iz koridora ukazuje se pred

nama provalija s klancem, iz koje se izdigao visoki stup sa vrhom sličnim kupoli. Puna je učinka ova slika. Ovo je najzanimljiviji kraj na cijelom usponu do vrha Šćirovca. Zaustavimo se, da uživamo u ovoj slici i da se nešto odmorimo. Za kratko vrijeme po odmoru došli smo na proplanak, koji u kosoj plohi vodi sve do vrha Šćirovca. Stupivši na proplanak zastali smo pred bogatim vapnenačkim oblicima Šibenika, koji se je nama udesno opružio prema moru i na komu se opažaju jake strmine ispunjene neprohodnim sipinama. Naročito je snažno na nas djelovao prosjek Svetog Ilije i Kuranička, koji nam je pokazao svu jezivu strminu južne strane masiva.



Foto: A. Margetić

Šibenik (1463 m)

Na podnožju toga prosjeka ukazalo nam se je selo Bast. Ograničeno vrijeme ne daje nam mogućnosti, da se ovdje duže zadržimo. Dosađašnju sivinu okoliša odsada ublažuje zelenilo planinske vegetacije, koja je pokrila čitavi proplanak pred nama. To zelenilo dalo je života ovom dijelu planine.

Bura još uvijek prilično duva. Nakon više od polsatnog uspona proplankom približavamo se vrhu Šćirovca — a onda još malo i eto nas na vrhu. Cijeli je taj uspon trajao 3 i pol sata. Novo iznenađenje. Dok smo na južnoj strani za vrijeme cijelog uspona u priličnoj udaljenosti od nas primjetili samo desetak crnih borova, dotle se na sjevernoj strani Šćirovca sve do na samo bilo popela bukova šuma, čiju krošnju zapažamo u našoj neposrednoj blizini. Na sjevernoj strani planina je isto tako strma.

Poslije ovog prvog susreta obraćamo naš pogled okolišnim planinama, moru i otocima, toj jedinstvenoj panorami ovog dijela Dalmacije. Na ovom kvadratnom metru vrha uvijek pripadam samo

prirodi i planini, koje postavljaju zastor između mene i grada. Svaki put kad zahvatim vrhove planina zađe u moju dušu neki svečani mir i spokojsvo. To je i jedan od razloga radi čega hrlim planini. Šutimo obojica nošeni svojim čuvstvima.

Na Sv. Ilij

Nakon dobrog odmora krećemo dalje u istočnom smjeru prema Sv. Ilijii. Sašli smo s vrha na bilo, koje se u jednakoj visini proteže sve do kote Sv. Ilike. Hodamo po južnoj strani bila, gdje nailazimo na smrekovo grmlje. Opružilo se je i niskog je rasta, a sliči klekovini bora. Nakon po sata hoda od kote Šćirovca bilo se nešto raširuje; prelazimo na sjevernu stranu bila, gdje u nekoj vrtači nailazimo na



Foto: A. Margetić

S v. J ure (1762) sa poljem vrtača

prve staje. Iza toga hvatamo usko bilo, čije strane padaju strmo sve do Sv. Ilike. Pokušali smo da hodamo po samom bilu, kako bismo imali izgled na sve strane, ali zbog prilično jake bure i tereta uprtjače spustimo se nekoliko metara na južnu stranu. Po ovoj južnoj strani stigli smo na Sv. Iliju. Pred samim vrhom naišli smo na dosta opasan prolaz, ispod kojega se usjekla sve do sela Basta veoma karakteristična ali isto toliko i jeziva usjeklina. U gornjem dijelu same usjekline ima nešto bukove šume. Od Šćirovca do Sv. Ilike trebali smo dobar $1\frac{1}{2}$ sat hoda.

Sa vrha Sv. Ilike razgled je još bogatiji. Osobito je značajan piramidalni oblik S v. J ure (1762 m). Snažno djeluje pogled na bezbroj vrtača, koje su se prosule od Sv. Jure prema jugu, a za koje bih kazao, da su polje ugaslih vulkanskih kratera. Na sjeveru se jasno ocrtevaju bosanske planine: V ran, L j u b u š a, C i n c a r i K a-

mešnica, aiza ovih još proviruje Vranica s Vlašić planinom. Na sjeverozapadu protežu se: Svilaja, Troglov, Dinar i Šator; na zapadu Mosor i Kozjak. Na južnoj su se strani smjestili u moru srednjedalmatinski otoci.

Kuranik

Iza tričetvrtsatnog odmora nastavismo oko $9\frac{1}{2}$ sati put prema trećem značajnijem vrhu, prema Kuraniku. Držimo se sjeverne strane Sv. Ilijе, jer se južna strana odmah naglo ruši. Na sjevernoj se strani bilo počima naglo da širi. Sada nam je nestala iz vida južna primorska strana. Poslije četvrtsatnog i postepenog spuštanja nailazimo na druge staje, koje su se kao i prve stisle u jednoj vrtači. Do samih se staja nalazi snježnica, iz koje ljudi dobivaju vodu za napajanje stoke. Kod ovih staja ima i dobra pitka voda. U ovim stajama može planinar u ljetno doba i da prenoći na ležaju od lišća i sijena. Na dalnjem putu postoji prilična staza, koja vodi do iza Kuranika i zaokreće za selo Bast. Kod Kuranika, uprav gdje staza zaokreće prema Bastu, nailazimo na bolje zidane staje, pokrivenе kamenim pločama. Za pola sata hoda od ovog mjesta dolazimo do položaja, u kojemu južna strana Kuranika i Sv. Ilijе sa stranom Šibenika čini pravi kut. Budući da smo u tom pravom kutu zapazili duboku provaliju, zaustavili smo se radi promatranja. Odloživši uprtnjače pope smo se na najbližu glavicu. Ponovno smo ugledali more i selo Bast kao i naš uspon do Šćirovca. Ležeći pružismo glave nad provaliju. Ne treba da kažem, što smo osjetili nad ponorom... Na dalnjem putu naišli smo na zadnje staje u blizini kote, označene visinom od 1374 m. Ovdje je raskršće staza: jedna vodi prema Bastu, druga prema Lokvama, gdje je lugarska kuća — odnosno prema Aleksandrovom domu — treća prema vrhu Šibenika. U našem je programu bilo da predemo i vrh Šibenika, ali nam raspoloživo vrijeme nije dozvoljavalo, da izvršimo čitav naš program, pa zato odlučismo krenuti ravno na Lokve. Staza prema Lokvama vodi djelomično kroz mladu bukovu šumu, koja se u više navrata gubi. Nakon dobrog sata hoda ugledasmo na jednom zaokretu pred sobom lugarsku kuću. Već je 3 sata iza podne. Ova je kuća uvijek zatvorena, pa je to i razlog da je vlažna te ne dolazi u obzir da pruži planinaru sklonište.

Preostao nam je još put prema Aleksandrovu domu, koji je put i markiran. Prenoćili smo u domu, u kojem smo našli samo opskrbnika.

Sutradan smo se popeli na Vošac (1450 m), koji se izdiže u neposrednoj blizini doma, sa čijeg se vrha vidi ispod nas lijepa Makarska i dalmatinski otoci. Bura je još uvijek bjesnila, te nas je prisilila, da požurimo sa silazom u Makarsku. Nakon dva i po sata silaženja po dobro uređenoj stazi našli smo se u Makarskoj.

Dolinom slave i romantike

S. Banović (Zagreb)

Put od Banjaluke do Jajca

Odavna me je srce vuklo da prođem cestom od Banjaluke do Jajca, kroz čarobni klanac, što ga je Vrbas produbio kroz hridine i provalije. Put dolinom Vrbasa od Jajca do Banjaluke svi putnici složno drže najromantičnjim prolazom na čitavom Balkanu. Pruski konzul Blau, koji je prije austrijske okupacije služio u Sarajevu, drži Jajce najromantičnjim gradom čitavoga Balkana, a i poznati publicista H. Renner, koji je napisao knjigu »Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko«, bogato ilustriranu, tvrdi, da se još jedino glasovita »Viamala« može u Evropi takmiti sa romantikom ceste kroz dolinu Vrbasovu. Ta je cesta duga 73 km, ali kako Banjaluka leži 150 m nad morem, a Jajce 341 m, to čitava dužina ceste pada tek nekih 200 m u dužini od 73 km, tako da se taj pad ili uspon ni ne primjećuje.

Nakon što smo se dosta nasjedili u vozu, jer željeznica od Zagreba do Banjaluke vozi dobrih 8 sati, pregledasmo letimice Banjaluku kroz ona tri sata, što se čeka na autobus, koji vozi u Jajce. Autobus polazi ispred hotela »Bosne«, najljepšega banjalučkoga dijela, gdje prema hotelu stoe neve impozantne zgrade banovinskih ureda u bizantinskom stilu. Veliki betonski most preko Vrbasa gradi se već nekoliko godina, a dovršetka mu nema. Odmah je do tog mosta stara banjalučka tvrđava, dosta velika, još u službi vojske, no zidovi su joj prilično osuti, a niko je ne popravlja. Za putnika je najveća atrakcija glasovita banjalučka džamija »Ferhadija«, iza Gazi Husref-begove u Sarajevu, najljepša džamija u Bosni. Sagradio ju je Ferhadija-paša oko god. 1576. svotom od 30.000 dukata, što ih je dobio za otkup zarobljenoga Engelberta Auersperga, kojeg je zarobio u bitci kod Radonje, u kojoj mu je i otac poginuo. Iza te džamije nalazi se grob vezira Ali-paše Stotovića, koga je Omer-paša umirujući Bosnu dao tajno ubiti iz puške, nakon što su ga vezana vodili na magarici kroz Bosnu.

Autobus bijaše dupkom pun, kad oko 11 sati krenusmo put Jajca uz dolinu Vrbasa.

Prava turska četvrt banjalučka nalazi se tek iza grada a uz dolinu Vrbasa. Kuće su u skupovima sa zelenim bašćama. Počesto groblja između kuća sa nasađenim voćkama, po muslimanskome običaju. Uz cestu svadje orasi i druge voćke. Visoke munare slikovito se ogledaju u valovima Vrbasa, koji je počešće uz obalu nakrcan pootpadalim hridinama, uz koje klopoču primitivni mlinovi.

Kraj je humovit i zelen, veoma prijatan sve do Karanovca, nekih 14 km puta. Sada tek dolazimo u tjesne klance jadikovce, kroz koje se Vrbas probija valjajući dravlje i kamenje u svome tjesnou koritu, sa svih strana ogradenom strmim i visokim liticama. I prije je bio kroz dolinu Vrbasovu neki puteljak, ali malo je koji putnik smio njime udariti: putovalo se je lošim putem izvan doline. Iza okupacije je austrijska vlada dala kroz dolinu Vrbasovu probiti krasnu cestu, kao dlan ravnu. Mjestimice je ta cesta usječena svakolika u živcu kamenu, a na nekoliko mjesta vodi i kroz tunele. Čovjek se mora čuditi, kako je kroz godinu i po dana onakova cesta mogla biti gotova. Sada tu cestu na nekoliko pogibeljnijih mjestu proširuju, pa smo često imali okapanja sa radnicima i njihovim kolima na putu, ali hvala junaštvu i dreci našega šofera, koji je vikao i psovao upravo po šoferski, brzo smo gonili dalje. Ja sam odmah iza Karanovca bio spremjan ugledati razvaline drevnoga Zvezaja, jedne od starih tvrđava, koje su čuvali prolaz kroz dolinu Vrbasa kao prva predstraža glavne utvrde — Jajca. No već smo prošli i glasoviti klanac zvan »Tijesno«, gdje je cesta usječena u živoj

litici, nekih 15 m iznad valova Vrbasovih, ali mogu Zvečaja ne vidim nigrdje. Pitam za nj svoje suputnike Banjaluciće. Jedan mi, koji navodno vrlo dobro poznaje taj kraj, veli, da još nismo došli do Zvečaja i da će me upozoriti, kad dođemo blizu njega. Makar su i drugi bili s njime složni, ja sam ipak bio tvrdo uvjeren, da smo mi Zvečaj već prošli, jer smo se i kroz ono veličajno tjesno već provukli i došli u nešto širi kraj s nekoliko kućica naokolo.

Z v e č a j bijaše u XV. i XVI. vijeku veoma znamenit utvrđeni grad kao gospodar vrbaskoga klanca. Prvi se put, u koliko dokaza imamo, spominje god. 1404., kad je u njemu njegov gospodar glasoviti vojvoda Hrvoje potpisao ugovor sa poslanicima dubrovačke republike »suprotiva kralju Ostojiću« na 15. siječnja, u kome se obvezuje, da će pomagati Dubrovčane i njihova kraljevskoga kandidata Pavla Klešića, tvrdoga patarena i udariti na kralja Ostoju, da ga zbace i protjeraju iz Bosne. Ostoju zaista istjerare iz Bosne i on uteče »na Ugarsku«, a za kralja bi izabran u svibnju iste godine Tvrko Tvrković II. No god. 1419. opet u istome Zvečaju susrećemo poslanike republike dubrovačke, koji se ondje dodoše smjerno pokloniti baš Stjepanu Ostojiću, kralju i to sinu onoga otieranoga kralja Ostoj. Dubrovčani su molili kralja, da im potvrdi njihove povlastice u Bosni, a kralj »imavši svit« sa svojom majkom Kujavom i velmožama potvrdi im njihove slobostine. Isprava nam je sačuvala i imena velmoža, koji su se onda nalazili u sviti kraljevoj u Zvečaju, a među njima je bio i Juraj Vojsalić, nečak Hrvoja.

Kada je god. 1463. sultani Mehmed II. osvojio Jajce i pogubio Stjepana Tomaševića, posljednjega kralja bosanskoga, Turci osvojiše i Z v e č a j, pa u nj postaviše odio janjičara pod komandom poturice Srbinu Mihajlu Konstantinovića. Kada je iste godine kralj Matijaš osvojio natrag Jajce, Mihajlo se Konstantinović preda i iznova prijede na kršćanstvo. Zadužio nas je radi toga, što je kao očevidač opisao kobne one dogadaje, kada »Bosna šaptom pade«.

Da je Z v e č a j u starini bio veoma važno mjesto, najbolje se vidi i iz toga, što je u njemu bio i manastir franjevački. Moram ovdje napomenuti jednu vrlo važnu stvar za prosudivanje brzine djelovanja slavnoga vojvode Hrvoja. Rekosmo da je on u Zvečaju, onda svojoj prijestolnici, na 15. siječnja potpisao ugovor sa Dubrovčanima, a znademo pouzdano, da je na 9. istoga mjeseca bio u Splitu*). To je zaista čudna brzina u ono doba, kad još ne bijaše ni čestitih cesta a usred krute zime, jer putnici onog doba kažu, da je Jajce udaljeno od Splita 7 dana puta, a Zvečaj je još dalje od Jajca 60 km. Moramo se danas u čudu zapitati: kako i kojim je on sredstvima jurio usred zime kroz one guste šume i neprolazne putine?

Prolazeći dalje kroz nešto pitomiju i prostraniju dolinu napokon izdaleka opazimo grad sa velikom okruglom kulom na vrhu. »Eno vam Zvečaja!« kliknuše mi moji Bošnjaci. Ja im ništa ne odgovorim, jer sam već po obliku grada, koji mi je po slikama bio dobro poznat, znao da je ono Bočac. Čudio sam se u sebi kako naši Bošnjaci i to varošani skoro nimalo ne poznaju svoje historije, a to je više nego žalosno!

No prije Bočca dolazite do jedne druge stare tvrde bosanske, koja je kao druga po redu, računajući od Banjaluke, gospodovala prolazom Vrbasa, a to je zanimljivi grad Krupa, ispod kojega se u Vrbas izlijeva rječica istoga imena. Grad Krupa je veoma zanimljiv, jer se sastoji od tri dijela, koji se penju jedan nad drugim dosta daleko jedan od drugoga, naime sve od Vrbasa, pa gore do vrhunca brda, na kome je bila jaka kula sa opkopom. Sve su tri utvrde bile

*) Šišić: »Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić«, str. 180. Kao jedan neshvatljivi rekord brzine onog doba jest: da je god. 1499. list jajačkoga bana Franje Berislavića stigao iz Jajca u Split knezu splitskome za 48 sati!

opasane zajedničkim zidom, koji je dolje sezao sve do vode Vrbasove, tako da je trebalo proći kroz vrata, koja je straža otvarala i zatvarala. Osim puta prema Jajcu Krupa je čuvala i most preko Vrbasa, preko kojega vodi put za Skender Vakuf. Kod Krupe se je dolina Vrbasova prilično proširila, te je dala mjesta za seoce Krupe sa svojom bijelom crkvicom na jednometre humku.

Nekoliko km iza Krupe dolazi se do treće Vrbasove tvrde, do Bočca, koji se uzdiže na okrugljastu brdu, povrh Vrbasa, koji ondje obilazi brdo u luku. Već izdaleka se ističe golema gornja kula toga grada. Bedemi su i ovdje sezali sve dolje do vode. Tabije sa puškarnicama zatvarale su put. Nešto ostataka od onih zidova uz vodu još je ostalo i nakon što su ih iza probijanja ceste oborili. Kad vidimo ovakova utvrđenja, može nam biti jasno, kako su Hrvati onako dugo i junački mogli da brane i drže grad Jajce. Jer, dok su oni držali ove utvrde Vrbasove, mogli su slobodno kao jednim tunelom da drže saobraćaj sa Jajcem, dok su Turci morali tražiti sasvim druge, dalje pristupe.

Ispod grada Bočca a poviše rijeke ima nešto prostora, na kome se je moglo smjestiti nekoliko kuća, hanova ili gostionica. Kako se Bočac nalazi upravo na polovici puta između Banjeluče i Jajca, on je odvajkada važio kao počivalište za putnike. Samo je selo gore na rudini, izvan doline. Ondje uz cestu ima i prijestojna gostionica sa baštom, terasom i kuglanom. Pod upravom je banovine. Ima i nekoliko soba, pa tko želi, može u onome idiličnome miru ostati i više vremena. Čitava opskrba sa stanom stoji 35 Din. dnevno. Kod gostione, odmah uz cestu nalazi se i vrelo hladne žive vode. U Bočcu autobus stoji nekoliko minuta. Uz cestu svagdje su posadeni orasi ili trešnje, a gore naokolo gusta šuma graba, jasena i druge bjelogorice. Takve nasade oraha ili drugoga voća redovno vidite uz ceste u Bosni, jer su austrijski sreski poglavari tražili od seljaka, da uz cestu posade stanoviti broj voćaka, ako su željeli na pr. dobiti dopust za nošenje oružja.

Iza Bočca dolazi Crna Rijeka, gdje također uz most i prolaz preko Vrbasa ima jedna gostionica za putnike. Opet nailazite na stisnute visoke litice ponegdje gole i odsječene kao u dolini Savinje, a ponegdje okičene vitim borovima, čija se boja slikovito odrazuje od rumenkastih i sivih stijena. Evo s lijeve strane i prostrane oduljene doline, sve u bujnome zelenilu. To je dolina Ugara rijeke, uz koju vodi putina do Travnik-a. Na zlu je glasu radi svoje neprohodnosti. Eto opet klanca. Visoke stijene strše iznad twoje glave kao golemi zidovi s obe strane. Nema više ni Vrbasa, jer su stijene i sprijeda posve zatvorile put. Mislio bi: ispod tih stijena Vrbas izvire, ali auto juri jednakom brzinom dalje, sve bliže onim stijenama, koje su se čak nagnule nad glave prolaznika. Vrbas se dolje provlači kao kroz dva glatka zida, a auto prolazi tunelom. Kad si sada izšao na drugu stranu, čini ti se, da si iz Dantjeova ili Aidova podzemlja izšao na bijeli dan, jer eto te na desnoj strani Vrbasa, preko mosta na pomol velikoj i raširenoj dolini, kroz koju sada juriš. Kroz nekoliko časaka stižemo u glasovito Podmiljače, gdje nad cestom vidiš lijepu novu katoličku crkvu sv. Ivana. To ti je poznato proštenište, kamo na svečev dan dolaze mase bolesnika svih triju vjera, koje vape za ozdravljenjem, pa nad njima franjevci mole Boga za njihovo zdravlje i »izgone davole«.

Po sredini provalije, koja dolazi iza Podmiljača, već vidiš bedeme grada Jajca na visokome brdu. Već prolaziš uz naselje i kućice uz obje strane ceste. Mase seljaka i seljakinja vraćaju se cestom iz Jajca, jer je bio pazarni dan. Napokon kroz golemu kamenu kapiju ulazimo u samu varoš. Sve je puno seljaka, njihovih konja i razne pazarske robe. Kako je padala kiša, tamna ona izgažena zemlja i crni stari zidovi daju ti tjeskoban osjećaj, kao da si stigao u tvrdu, koja je tek preživjela veliku opsadu: sve staro, sivocrno, trošno i polupoharano. Zidovi poj-

pucali, kuće naherene, sa trošnim krovovima, sve je to okupano u neku patinu velike starosti, gorke i bolne. Odozdo negdje čuješ muklu tutnjavu kao bolnu pjesmu, tako da sve to sjedinjeno budi u čovječjemu srcu osjećaj neke melankolije uz začuđenje na svakome koraku, jer sve je to nekako neobično, čudno i originalno — dosada nigdje nevideno... Čini ti se kao da si došao u neki začarani grad, pa začuđeno gledaš oko sebe i pitaš se, da li je sve to istina ili samo sanjaš neki bolno-slatki san!

Provlačim se kroz mase seljaka i njihova blaga te opet izlazim iz grada kroz veliku kapiju, skrećem dolje prema rijeci Plivi, pa preko njezina mosta spuštam se u dolinu, odakle čuješ sve jači i jači tutanj. Oko mosta na Plivi vidiš veliki broj bosanskih mlinova. Pokazuju mi gdje su korito Plive betonirali, da voda ne sruši stijene. Na najljepšem mjestu podignut je vidikovac, a iza njega vode usjećene stube prema Vrbasu. Kad si se po njima spustio dolje do Vrbasove vode, tada tek vidiš onaj velebni slap u svoj njegovo krasoti. Pliva je ondje prosjekla sedraste litice i probila sebi vrata, kroz koja se sunovraćuje u Vrbas, sa 30 m visine. Tutnjava je takova, da se ne može razgovarati u blizini. Ne baš odveć davno Pliva je kod svojih vrata oborila jednu golemu hridinu u Vrbas i sada voda udara u onaj kamen, tako da od njega odskače, raspršava se u maglu, koja struji i leprši daleko izvan korita Vrbasa, diže se i do 100 m visoko sve gore do borove šume, katoličkog predgrađa Kozluka. Ako još zasja sunce na onaj oblak, onda se on prelijeva u svim bojama duge. Rosa iz onog oblaka popadala je naokolo po onim mrkim liticama, mahovinom obraslim, te s mahovine cure opet kapljice na zemlju kao da plače. Drugim opet stubama možeš poći dalje uz Vrbas, pa ćeš izaći u mali park u potpunoj zaklonici ispod ceste.

Povrh Plive, izvan gradskih bedema, nalazi se velika zgrada državnih ureda, a od nje vodi puteljak prema gradskim vratima, kod glasovite Medved-kule, do polovice oborene i obrasle drvećem. Zidovi te slavne kule debeli su pri dnu čitava 4 m. Iza nje strše razvaline stare crkve sv. Luke sa svojim romanskim zvonikom, karakteristikom Jajca. Ta je crkva glasovita radi kostiju sv. Luke. Kad su Turci osvojili Carigrad, Lukine kosti odnesoše kršćani u grad Rodos, a kad Turci i ovaj grad oteše, dobiše i svečevi tijelo. Od njih ga otkupi despot Đurađ Branković za 30.000 dukata i prenese u svoje Smederevo. Durdeva unuka Jelena udala se je za bosanskoga prijestolonasljednika Stefana Tomaševića i između ostaloga miraza donijela mu je i kosti sv. Luke. Prije nego je Jajce palo u turske ruke odnesoše kosti svečeve prema Dubrovniku. Te se kosti sada nalaze u crkvi sv. Marka u Mlecima.

Jedna od najzanimljivijih gradnja u Jajcu jesu njegove glasovite »katakomb« tik Medved-kule. To je zapravo crkvica sa kriptom izdubena pod zemljom u živcu kamenu. Kod ulaznih vrata u tu podzemnu crkvu usječen je grb vojvode Hrvoja, pa je opće mišljenje, da je on dao tu crkvu izgraditi kao svoju obiteljsku grobnicu, ali da je radnja ostala nedovršena.

Kad smo pregledali tu podzemnu crkvu sa kriptom, odvede nas općinski čuvar na glavnu gradsku tvrđavu, koja se diže na vrhu onoga brda, na kojem leži Jajce. Tabije su oko zidova prostrane, a sa ove visine pruža se divan pogled na daleko i široko. Preko ubave doline Plive i Vrbasa vidiš prema zapadu dolinu Plive sa njezinim jezerima i oštrim Otomaljskim brdom. Preko Huma i Kraljeva greba izviruju u daljini vrhovi Vlašić-planine. Na sjeveru vidiš Carevo polje, na kome je car Mehmed II. razapeo svoje čadore, kad je pao pod Jajce. Dolje ispod sebe vidiš okolna predgrađa Jajačka i franjevački manastir na ravnici izvan bedema Jajca. Jedna divna i nezaboravna slika! Poviše kršćanskog predgrađa. Kozluka, gdje svršava strmina brda, leži malo ulegnuta ravnica kao sedlo, od

pamтивјека звана »Kraljev greb«, jer se na njoj zaista nalazio jedan grob pokriven kamenom pločom. Na ploči je križić tek kasnije urezan. Predaja je, da je ono grob Stjepana Tomaševića, posljednjega kralja bosanskoga, kojemu je sultan Mehmed II. dao u Jajcu odsjeći glavu.

U Prokletijama

Srećko Vatorac (Zagreb)

Kada se je u početku ovoga stoljeća počeo i na Balkanu jače da razvija turizam, zapažali su mnogi turisti u području sjeverne Albanije, a na današnjoj jugoslavenskoalbanskoj granici velike planine. Mnoge su te planine — nazvane Sjevero-albanske planine ili Prokletije — privlačile, no nije bilo do njih moguće pristupiti poradi nestasice puteva i slabe sigurnosti.

Tek poslije balkanskog i svjetskoga rata počeli su strani ljudi zalaziti dublje i u te planine. Pogotovo, kada su divlaštva albanskih komita prestala i kada je pitanje sigurnosti bilo riješeno, počela su ta brda bivati sve posjećenija od strane istraživača i turista. I bijela, prazna karta polako se prekrivala raznim šarama...

Prvi poznatiji uspon na našu stranu Prokletija izveo je g. dr. B. Gušić, koji je prošao istočnim dijelom Prokletija. U južnom dijelu prošao je Belićem do Maje Rosit, Gđa Debelakova, koja je također zašla 1934. godine u te planine, doprla je do ispod Maje Jezerta.

Najveći i ogromni albanski dio Prokletija istražila je godine 1934. ekspedicija Obersteiner-Bauer iz Graca.

Medutim mora se spomenuti, da su razni turisti već ranije prolazili tim planinama, no nisu našli za shodno da ostave bilo kakove tragove svog prolaza. To su bili obično strani studenti, koji su prolazili vrhovima poradi vlastitog užitka i iz radoznanosti, a ne poradi istraživanja.

Velika neprilika kod istraživanja i popisivanja imena vrhova leži u tome, što i sami albanski ovčari, koji prebivaju u tim planinama, ne znaju točno ime vrha; jedan kaže ovako, drugi onako. Tek u glavnim crtama pokrivaju se njihove izjave. Zbog toga nismo mogli ni doznati imena najvišeg vrha, kojega je ekspedicija Obersteiner-Bauer označila M. Jezerce Popluks; nama su ovčari pokazali Maju Jezerte na sasvim drugom položaju, nego je to označeno na karti ekspedicije. Baš je taj najviši čvor na toj karti dosta netočno označen.

Zato se naša karta, koju smo izradili u toku našeg 20-dnevног boravka u tom kraju, ne će sasvim točno pokrivati s istim dijelom karte dotične ekspedicije; no to nije naša krivnja. Mi smo označili onako, kako smo vidjeli i kako su domaći ljudi to nazvali.

Pa premda su danas Prokletije većim dijelom istražene, to su mnogi vrhovi ostali još do danas nedirnuti te čekaju na svoga prvog pobjednika...

*

Sunce je naginjalo zapadu. Svuda je vladala svečana tišina, tek gdjekad prekidao ju je šum padajućeg Lim-a, koji se šulja nekako nesigurno kroz nadvite tamne gudure visokog gorja. Visoko nad stijenom kružio je orao. Za njega mi se hvatao pogled. Ta jedini on je u stanju da slobodno poleti i da se digne više od onih divljih vrhova, koji tolikom snagom privlače duše mlađih ljudi, kao simbol mnogih idea, koji napunjuju svaku mlađu dušu. Koliko muka, napora i ustrajnosti zahtijeva put na snježne vrhove! No koliko veća je muka da se čovjek uspne na njih, toliko veći užitak osjeća on, kad dosegne željeni cilj. Ah, kako divni pogledi padaju sa vrhunaca. Koliko uživa čovjek, kad slobodan i sa vrhunca gleda pod

sobom ostala brda i doline, rijeke i sela. Svi napor, pa bili oni i ogromni, isčezavaju pred veličinom zadovoljstva i užitka...

Laki vjetrić donašao je na prekide žubor L i m a. S visine doprlo je do nas kliktanje...

— Hajde! ... idemo! ...

Moj pogled i misli, koje su zajedno s orlom kružile nepreglednim visovima, spustile su se u nizinu, gdje je kraj mene sjedio moj drug u hladovini niskog drveća kraj ceste i trgnut klikom orla iz svog sanjarenja izgovorio te riječi.

Jest, hajdemo. Digli smo se... I cestom se ponovilo monotono stupanje.

Pod nama se zelenio L i m . Bez riječi stupali smo cestom između visokih klišura, zadubljen i jedan i drugi u razmišljanje i promatranje sivih stijena.

— Eto Č a k o r a!



Foto: Vatovac

P l a v

U daljini se video prelaz ceste preko visokog brda. Kao tanka nit vijugala se jedna cesta uz kosinu brda. Jest, to je Č a k o r . Pred očima mi se stvorila slika lanjskog putovanja preko Čakora. Odande smo ugledali lani divlja brda, P r o k l e t i j e . Tamo je pala odluka, da ćemo ove godine zaći u neispitana brda, koja stoje još nepobjedena od civilizacije i koja ponosno dižu u vis svoje neoskrnute vrhove. Tamo je bio naš cilj.

Jedva smo čekali da stignemo do M u r i n e , gdje se odvaja put u P l a v od ceste, kojom smo istim tempom stupali već prošle godine, ali mnogo lakše opterećeni i u suprotnom smjeru.

Nije potrajalio dugo i mi smo se odvojili od ceste i pošli putem za P l a v ...

Tjeskoba mi je ovijala srce, kad smo se udaljivali od ceste, jedine ceste u ovom kraju. Bog zna, hoćemo li se vratiti na nju zdravi i veseli?! Ta sad krećemo prema brdima, koja su još nepoznata planinarstvu, koja su daleko od civilizovanog svijeta. A mi smo opremljeni tek najnužnijim. Sva naša spremna leži na našim ledima. Zar će to biti dosta za boravak u pustoši? Mora biti! A opasnosti, koje vrebaju na svakoj strani, iza svake stijene, nad svakim ponorom? Mi ćemo ih prebroditi!? Jest, mi ćemo ih prebroditi! Možda!!!...

*

Daleko iznad P l a v a crvenile su se u zadnjim tracima sunca stijene pokrite snijegom. Jezero se ljeskalio i kupalo u sebi sliku daleke siluete divljih

vrhova. Stajali smo na putu nad jezerom i uzbuđeni promatrali visoke vrhove. U Prokletije dolazimo. Tamo daleko nad Gusinjem vide se ostri vrhovi. Prokletije su to. Nad Plavom strše stijene. I to su Prokletije. Divlja brda. No mi smo još u pitomoj kotlini na jezeru i krećemo u Plav. Čudno čustvo ulazio je u nas. Gledali smo makar iz daleka željena brda s nekim strahopočitanjem. Kako se zovu ti vrhovi, te klisure? Još ne znamo. Ali ćemo već dozнати. Geografske karte nemamo sobom. A i šta će nam. Ta i ona šuti o tim brdima. Tek na specijalnoj se vidi: Belić, Maja Rosit, ... Vusanje, Gusinje, i to je sve. Dalje ništa. A što je s onim najvišim, koje ne možemo odavle vidjeti?...

Mnoštvo pitanja javljalo nam se u mozgu uz pogled na daleke planine.

Polako smo se penjali u Plav. Mnoga radoznala lica su provirivala iz kuća i dvorišta. A na putu zastali bi ljudi i gledali za nama. Gdjekad se čulo, kako jedan drugom tumači: turisti... Kad je pao sumrak bili smo već smješteni u školi i odmarali svoje kosti na tvrdom podu. Ah, to je još divno! Krov nad glavom, drvo pod sobom. No šta ćemo kasnije, kad zađemo dublje među brda, kakav dom ćemo imati? To pitanje mi se već odavna nametalo.

Kraj mene se čulo duboko disanje. Moj drug je zaspao. On više ne zna, da leži na tvrdom podu pod divljim brdima, pod bijelim vrhovima pustih planina, oko kojih lete jedini njihovi gospodari, orlovi. A duboko pod njima zijevaju ponori, iz kojih se diže hladna magla. Sve bliže očima dolazila mi je siva magla. Već obavija stijenu, na kojoj stojim. Pomažem drugu da se uspne. Uspinjemo se preko hladnih stijena. Siva magla počela je da nas obavija. Hladno je. Noga mi se omakla sa stijene. Trgnem se i povučem pokrivač preko sebe. Sanjao sam... Uza me se još uvijek čulo duboko disanje...

*

Strmo sa sjeverne strane Plavske kotline diže se tamno brdo, koje se ogledava u glatkom jezeru. Na podnožju su male šumice, a čim se više uzdiže, biva drveće sve rijede, dok nazad ostaje samo trava sa gdjekojim borom, iznad kojih strši stijenast vrh. Kao čuvar nadvilo se nad zeleno jezero. Strmo, bez ikakvih obromaka. Sasvim sa podnožja može se vidjeti sivi vrh, oko kojeg oblijetavaju jastrebovi. Predveče se s njega gdjekad oglasi zov pastira te odzvanja preko smirenog plavskog zrcala. A pod njim rasule su se između livada male kućice, iz kojih prosijava svijetlo, kad se prvi mrak hvata nad kotlinom. Tada se sve smiri



Foto: Vatovac

Plavsko jezero

i mjesec ispolvi na nebo. Krikovi preplašenih vodenih ptica prekidaju tihu noć pod tamnim brdom. Visitor zovu to brdo naši ljudi. Arnauti — Maya Visitor...

*

Iza tihe noći svitao je dan. Tamo daleko iza visokih čunjeva Prokletija javljalo se svjetlo. Mjestance je još snivalo. Male kućice drvom pokrivene još su bile tihe. I drveće je još drijemalo. Tek iz tamnog Ropojana, ispred prokletijskih kosa, žuborila je hitra Vruja. Visoko na nebnu rumenili su se raspršeni oblačići. Polako je izlazila na istoku velika i kao krv crvena kugla...

Na jednoj kućici su se otvorila vrata. Izašao je bradati muškarac. Lijeno se protegao i nekoliko puta zijechnuo, našto se je nakašljao i glasno pljunuo na cestu.

Iz nekog dvorišta začulo se blejanje ovaca, koje se sve više širilo i javljalo se na više mjesta. Zazvonile su i klepke na vratu ovna, koji je pred stadom izlazio na pašu.

Započinjao je život pod Prokletijama. Na ulicu su izlazili ljudi. Počeo se javljati žubor i šum. Brkati i bradati muškarci razgovarali su glasno, a tu i тамо pretvorio se razgovor i u svid. Iz okolice dolazili su također ljudi, da što prodaju i opet da kupe potrebne stvari u dućanu. Svi se poznaju. Svaki čas se čuje »zdravo« ili »merhaba«. Gdje god pojavila se i koja djevojka sa krčagom idući po vodu. No žene su ostale u kućama...

Pred kafanama se sakuplja sve više ljudi. Tu je glavno stjecište besposličara. Tu se vodi politika. Gdje god pije »crnu kafu« ili rakiju, no većina sjedi ili stoji oko njih i tupo zuri i sluša razgovor drugih. Sa ulice pristupa gdjekoji sa kakvim predmetom u ruci te nagovara slušatelja, koji se zadubio u slušanje živog raspravljanja.

— De, majstore, boga ti, da mi to popraviš.

Ima ljudi ovdje svake narodnosti i vjere. Miješaju se arnautske kapice sa crnogorskim kapama, šajkače sa šeširima. No glavnu riječ uzimaju crnogorske kape. Arnauti, i ako su u većini, samo slušaju i tupo prate razgovor ne toliko ušima koliko očima.

Na ulici se je dotle razvio najvećma arnautski razgovor. Pazari se na veliko i glasno, no pazara je malo. Najviše je cjenkanja i »pašazotanja«.

Već je prigrijalo sunce, a život teče jednakom bukom i živahnošću. Ista vika i buka, tek čela su se oznojila. U hladu kuća preko puta kafane čuće stariji Arnauti i puše. Bez riječi promatraju taj život. Ulicom prolaze konji natovareni drvom i sijenom. Čovjek koji ih tjera pristupa grupi pred kafanom, rukuje se sa nekolicinom i slušajući neko vrijeme razgovor odilazi za konjima, koji su se dotle sklonili u prvi hlad.

Polako se ljudi razilaze. Sve manje biva slušatelja i govornika pred kafnom. A i na ulici se stišao život. Ljudi su se zavukli u hladovinu, uz zidove kućica. Domaći su se razišli kućama. Sa drvenog minareta malene džamije na kraju ulice oglasio se visok hodžin glas.

Podne je. Doba ručanja i odmaranja. Ulica je postala tiha. Nad njom je titrao zrak užaren od popodnevnog sunca. No nije dugo trajala tišina. Već nakon jednog sata javio se opet prijašnji život, ali ipak nešto manje bučan. Ljudi su već od vrućine omamljeni i iscrpljeni. Od dosade i jednoličnosti života ne znaju, što bi...

I tako polako prolazi dan. A kad se i u kafani uveče utrne svjetlo, zavlada potpuna pomrčina. Tek zvijezde svijetle nad malim kućicama kao i nad divljim vrhovima, koji se dižu nešto južnije. Sve je tiho.

U potpunoj tami i tišini leži G u s i n j e, najzabitnije i od svijeta najodjeljenije crnogorsko mjesto, uspavano u krilu snježnih gora.

Tek od R o p o j a n a šumi V r u j a . . .

*

Sat i pô hoda iz G u s i n j a na jug, među Prokletijskim kosama, nalazi se malo arnautsko selo. Šćućurilo se je u uskoj dolini, okruženo stijenastim brdima. V u s a n j e zove se to selo, no Albanci mu kažu V u f a n . Stanovnici su njegovi svi bez razlike Arnauti, koji obrađuju ovdje svoja polja ili opet pasu svoja stada u planini. Većina ne zna naš govor, tek oni, koji su služili vojsku poslije prevrata, znaju, i ako dosta slabo, da govore na našem jeziku.

To je selo pravi tip arnautskih sela. Visoke, od kamena izgrađene »kule« mnogo se razlikuju od crnogorskih kuća. Cijela građevina izgleda zaista kao kula, jer nema prozora, nego mali otvori po 10—20 cm širine služe mjesto njih. Oni ujedno mogu da služe i kao puškarnice. U dvorištima igraju se prljava djeca, uz njih rokču svinje tražeći dvorištem hranu. Iznad samoga sela dižu se strmo P r o k l e t i j e . . .

Bilo je blizu podne, kad smo ulazili među planine. Pod nama vijugala se V r u j a . G u s i n j e nam je sa svojom dolinom ostalo za ledima. Uski put vodio nas je pored nekoliko srušenih kuća, koje su bile sigurno domovi arnautskih komita, koji su s oružjem prebjegli u Albaniju. Prošli smo mimo njih brzim koracima. Žurilo nam se je u V u s a n j e , gdje smo se morali javiti vodu granične čete, da nas smjesti u jednu graničnu karaulu.

Već su se pokazale prve kuće V u s a n j a . Pošto smo se htjeli duže zadržati u brdima, morali smo priskrbiti sada u selu sve, što smo trebali, tako da više ne dolazimo u selo. Pošli smo do jedne kuće, gdje je bilo nekoliko djece, no ona su se sva razbježala, kad su nas spazila. Dozivali smo, ali se nitko nije javljaо iz kuće. Svratili smo se u drugu. Tu je bila neka starica, koja nam reče, da nema ništa na prodaju. Kao tumač bio je njezin sin, dječak od 9 godina.

U nekoj niskoj kućici čuli smo mumlijanje. No tu će valjda netko biti. Nazvali smo glasno »dober dan«. I zaista iz kuće izade neki starac. Progovorio je arnautski, pa kad smo mu rekli, da želimo kupiti brašna i ostalo, počeo je odmah objašnjavati, da ne razumije.

— Un no serbe . . . no serbe . . .

Šta ćemo sada? Ne možemo se sporazumjeti. No on se brzo snašao. Skinuo nam je ramce i unio ih u kuću. Zatim je počeo da nam nešto govori, po čemu smo vidjeli, da želi da pričekamo, dok se on vrati. Mi smo glavama potvrdili, da razumijemo, šta on hoće. Nato ode. Pogledali smo se. Kako ćemo se razumjeti? No doskora se on vrati u pratnji jednog mlađeg čovjeka. Nakon službenog »zdravo, kako si?« počeli smo s njime razgovarati i objasnili mu što hoćemo, a on je starcu prevađao.

— Ble mela? kom mela, kom . . .

Uveo nas je u kuću i silom nas posjeo na ležište, jer je i onako znao da ne ćemo razumjeti, što hoće, ako nam to kaže arnautski. Zatim je žlicom počeo da vadi mlijeko iz jedne zdjele i da ga ulijeva u male lončice. Kad ih je napunio, uzeo je malo soli i sasuo je u mlijeku. Mi smo cijelo to vrijeme mirno sjedili i bez riječi pratili starčeve kretnje. Nismo znali, što to sve znači i što je s brašnom, po koje smo i došli. Ali kad je starac uzeo jedan lončić i ponio ga k meni, shvatitio sam da je to znak gostoprivredstva. Uz duboki poklon, metnuvši jednu ruku na prsa, pružio mi je lončić s mlijekom. Uzeo sam zahvalivši se na našem jeziku. Pružio je lončić s mlijekom i mome drugu. Popili smo to mlijeko. Nato smo upitali starca, što je s brašnom.

— Kadalj, kadalj. Kadalj mir, špet no mir, — počeo je stari. Onda nam je dao na znanje da ide po vagu.

Ostali smo sami u tamnoj prostoriji. Sada smo je istom malo razgledali. Sjedili smo u kutu na daskama, koje su služile starcu za ležaj. Iznad njega, na zidu, visjela je mala »vekerica« pokazivajući sasvim krivo vrijeme. To smo i kasnije primjetili, da i u stanovima imaju Arnauti takve ure, koje navijaju, a koje pokazuju sasvim krivo vrijeme. Malo dalje stajala je polica sa nekoliko zdjela, a još dalje neka škrinja. Sjedili smo tako, razgovarali i ogledavali tu kuću. Zamalo smo čuli već iz vana: »... kadalj... kadalj, kadalj«. Išao je starac noseći vagu. A kad je otvorio škrinju, u kojoj je bilo brašna, kao da se dosjetio našoj riječi i sada je »kadalj« premetnuo u »polako«.

— A pošto će to biti?... Koliko dinara kilogram?

— Nje dinar, nje kruna.

— Dobro, dinar i krunu kilogram....

Nakupovavši od starca brašna, graha i jaja otišli smo iz neugledne kućice. S teškim teretom uputili smo se k vodu.

Čekajući na vodnika pogostiše nas vojnici, vrlo simpatični i gostoljubivi ljudi, ručkom i upustiše se s nama u razgovor. Mnogi od njih nisu bili već nekoliko godina dalje od Gusinja, gdje im se nalazi četa. Vrlo su pohlepno gozali vijesti, koje smo saznali, prije nego smo krenuli na put. Dalje smo i mi bili bez ikakvih vijesti.

Kako su nam stajale dvije karaule na raspolaganju, savjetovali su nam svi Žirovnicu, koja ima u blizini izvor vode. Ujedno su nam dali obaveštenja gledе same granice i planina. No priznali su nam da ih ni oni sami dobro ne poznaju. Čudili su se, što tako mladi i još k tome samo u dvoje pješačimo. Najviše ih je razveselila harmonika i gitara, koje smo sobom nosili, da njima kratimo vrijeme, ako nam bude za lošeg vremena dosadno.

Popodne je stigao vodnik iz svog stana te nam po naredbi zapovjednika čete predao ključ od karaule. Dodijelio nam je jednog mladog graničara, da nam pomogne i da nas otprati do Žirovnice, koja leži pod Belicem, u dosta velikoj visini iznad voda, među brdima.

Teškom mukom uzlazili smo strmim putem, opterećeni namirnicama i spremom. Posve mokri od znoja stigli smo nakon tričetvrta sata do karaule, našeg novog doma.

Ovdje smo se odmah dali na posao, da učinimo »naš dom« udobnim. Kod toga nam je pomagao vrlo rado i vojnik. Karaula je bila lijepo građena i čvrsta, jer treba da služi kao zimski stan graničarima, koji se zimi uklanjuju sa same granice. Donijeli smo u nju sijena za ležaj, napravili iz dasaka police i uz stijenu u dvorištu izgradili štednjak. I kad je sunce zapadalo, bili smo gotovi s posлом.

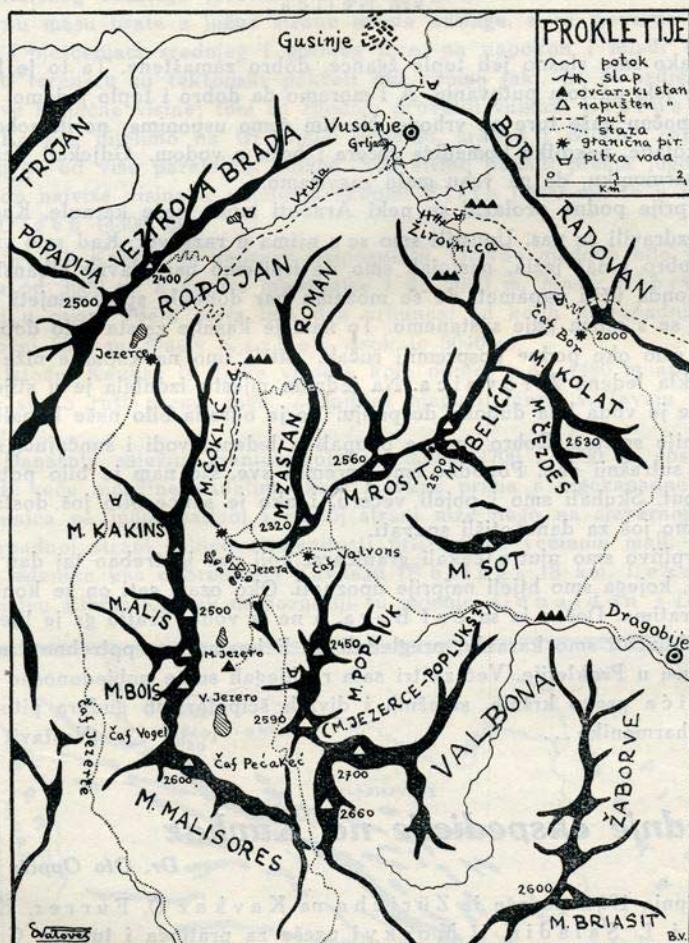
Čudan nas je osjećaj obuzeo, kad je vojnik još prije mraka otišao natrag u vod. Ostali smo potpuno sami. No ipak smo bili veseli, što imamo sada vrlo dobar stan u ovim brdima.

Razgledavali smo okolinu karaule, koja je dijelom obraštena grmljem i drvećem, a dijelom opet iskrčena. Lijepa trava zelenila se nekako tajanstveno u prvom sumraku. U grmlju se glasio svračak. Polako smo i oprezno išli okolinom, da upoznamo to mjesto, u kojem ćemo boraviti. Sve nam je izgledalo nekako čarobno. Ali ta šetnja nije dugo trajala, jer nas je mrak otjerao u kuću. Nije nam to bilo žao, jer smo bili prilično umorni. Imat ćemo vremena da bolje razgledamo okoliš po danu.

Legli smo. Ali san me je odbjegao. Razne misli kružile su mi u glavi... Sada smo daleko od ljudi, daleko od civilizovanog svijeta, u tamnoj noći, u Prokle-

t i j a m a. I to sami, nas dvojica u osamljenoj karauli, koju okružuju šume i visoke planine. Ta do nedavna su tu još bjesnile borbe divljih albanskih komita ubijajući i uništavajući, do čega bi došli... A onda je došla vojska, graničari, koji su bez obzira uništavali raspršene čete, koje se nisu htjele pokoravati naredbama. Ginuli su tu ljudi na veliko. I konačno se donekle stišalo, ali ne posvema.

A sada ležimo mi ovdje — okružuje nas tiha noć. Ne čuju se više divlji potklici ni bjesne pucnjave. Umorila su se divlja brda. No čudno me se doimlje ta tišina, koja mi se čini tako tajanstvenom. Tek u mojim mislima osvježuju se slike dogodaja, koji su prohujali tim do sada od svijeta odrezanim krajevima...



Svježina krasnog gorskog jutra udarila je u nas, kad smo otvorili kapke na prozoru i proturili napolje svoja pospana lica s nabreklim očima. S Radovanom šumio je slap malog potočića. Po travi blještela se rosa. Duboko nad dolinom ležala je sivkasta maglica. Nju još nije obasjalo sunce. Tek visoke stijene nad njom kupaju se u sunčanim zrakama. Izašli smo da se i mi ogrijemo na ugodnom jutarnjem suncu i da skuhamo doručak.



Foto: Vatovac

Vrh Belića

O, kako smo slasno jeli tople žgance, dobro zamaštene. Ta to je bilo naše prvo toplo jelo na tom putovanju. A i moramo da dobro i toplo jedemo, jer sutra treba da počnu naše ture na vrhove. Na tim ćemo usponima nositi sobom samo kruha, čokolade, nekoliko komadića šećera i bocu s vodom. Gdjekad ćemo uzeti sobom i harmoniku, da na vrhu malo zasviramo.

Već prije podne prolazili su neki Arnauti mimo naše karaule. Kad su nas opazili, pozdravili su nas. Upustili smo se s njima u razgovor. Kad smo vidjeli, da poznaju dobro i naš jezik, nastojali smo da ispišemo bar glavne albanske riječi, koje smo onda učili napamet, da se možemo bar donekle sporazumjeti s Albancima, ako se s njima gdje sastanemo. To nam je kasnije zaista vrlo dobro došlo.

Kad smo oko podne pospremili ručak, otišli smo na kupanje niže karaule, gdje je tekla ledena Žirovница. Na jednom mjestu izdubila je u stijeni lijepi bazen, gdje je voda bila duboka do prsiju. To je odsada bilo naše kupalište, gdje nas niko nije smetao. Dobro smo se okupali u ledenoj vodi i sunčajući se odmarali se za sutrašnji dan. Popodne smo spremili sve, što nam je bilo potrebno za sutrašnji put. Skuhali smo i pojeli večeru, i ako je sunce bilo još dosta visoko, tako da smo još za dana otišli spavati.

Nestrpljivo smo ujutro čekali graničara, koji nas je trebao taj dan da prati na Belić, kojega smo htjeli najprije upoznati. Oko osam sati on se konačno pojavio na vratima. Došao je sa Čaferom, a ne iz voda. Pratio ga je lijepi, mladi vučjak. Zaključali smo karaulu, pregledali da li imamo sve potrebno i uputili se na prvu turu u Prokletije. Već za tri sata razlijegali su se pobjedosno sa našeg vrha Belića preko kršnih, snježnih i divljih ščipetarskih gudura pitomi zvuci planinske harmonike...

(Nastaviti će se)

Posljednje ekspedicije na Kavkaz

Dr. Oto Oppitz (Zagreb)

10. lipnja 1934. podoše iz Züricha na Kavkaz O. Furrer, H. Graf, W. Frei i L. Saladin. U Moskvi uzeše za pratioca i tumača Goka Halapijeva, koji će ih pratiti i pomagati im na cijelome putu. 18. lipnja dođoše u Naltsik, grad, odakle polaze sve ekspedicije na Kavkaz. Odатle krenu dolinom rijeke Čereka pa preko Štulu sedla do Karangom doline. S desne strane Karangom ledenika načiniše glavni logor.

Ekspedicija je imala u glavnom planinarski karakter, ali je ipak mnogo pridonijela i poznavanju Kavkaza, jer su članovi fotografirali i filmovali sve najlepše i najvažnije objekte.

*

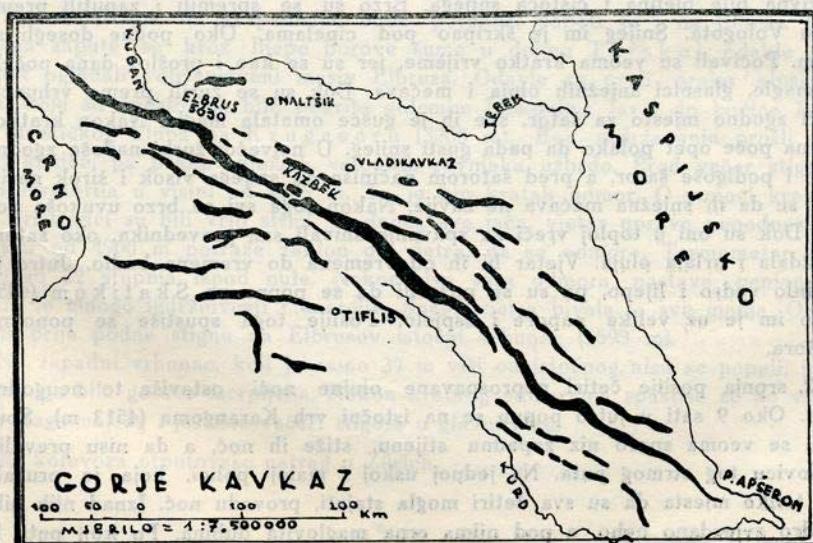
Neki naučenjaci uzimaju Kavkaz kao dio Azijskog, a neki kao dio Evropskog kontinenta. Ako to gorje promotrimo s geomorfološkog stajališta, vidjet ćemo, da je ono nastavak Jojla gore, a ova je prekinuti nastavak Balkanskog gorja. Prema tome bi Kavkaz zapravo pripadao Evropi. On se proteže od tjesna Kerč odnosno ušća rijeke Kuban u Crnom moru i poluotoka Apšeron u Kaspijskom moru; prema tome ima smjer protezanja sjevero-sjeverozapad i jugo-jugozapad. Duljina mu iznosi oko 1200 km, a širina oko 150 km. Gorje se laganije ispinje sa sjeverne strane, dok prema jugu pada vrlo okomito. Iako su rezultati geoloških istraživanja vrlo manjkavi, ipak se dade u glavnom odrediti grada Kavkaza. Osnovni je dio građen od starog rezistentnog kristaliničnog kamenja (prevladava granit, gnajs i metamorfni škriljavac). Ovu osnovnu masu prate s južne strane mlađe naslage, a sa sjeverne najprije vapnenci i pješčenjaci srednjeg i gornjeg jure, pa napokon i mlađi tercijarni slojevi. U tercijaru su tektonski pokreti bili veoma jaki, pa su izdigli Kavkaz do njegove konačne visine; tom su zgodom provalili vulkani Elbrus i Kazbek.

Kavkaz dijelimo na tri dijela: zapadni, srednji i istočni. Zapadni Kavkaz sastoji se od više paralelnih lanaca, koji strmo padaju prema jugozapadu i dopiru do najviše visine u vapnenoj skupini Fišta (2900 m), te u masivu Dombaj-Ulgen (4300 m).

Srednji Kavkaz je zapravo najpoznatiji. Glavno njegovo bilo ima prosječnu visinu od 3000 m, a dopire mjestimice i do 5000 m. Masiv Elbrusa, koji se nalazi u ovom dijelu gorja ima dva vrhunca, od kojih je zapadni visok 5630, a istočni 5593 m. Masiv Kazbek visok je 5040 m.

Istočni Kavkaz je divlje visočje, koje dopire i do 4480 m apsolutne visine, pa se strmo ruši prema jugu. Zadnji se njegovi lanci svršavaju na poluotoku Apšeronu.

Današnja snježna granica koleba između 2700 i 3800 m apsolutne visine. Poradi veće množine padalina, koju Kavkaz prima s jugozapadne strane, leži ta granica na jugozapadnoj i južnoj strani niže nego na sjevernoj. Ledenici su na zapadnoj strani uslijed strmenitosti pristrandaka većinom mali. Većih i znatnijih ledenika ima u Srednjem Kavkazu (Bisingi, 18 km, Leksyr 17.3 km). U masivu Elbrus-Kazbek najpoznatiji su ledenici Genaldon i Devdoraki.



Godišnja množina padalina opada od sjeverozapada prema jugoistoku. U zapadnom dijelu iznosi godišnja množina padalina oko 3000 mm, u najistočnijem dijelu oko Kaspijskog mora padne godišnje samo 250 mm. Ovi su klimatski faktori od osobite važnosti za floru Kavkaza. Južni pristranci Zapadnog Kavkaza obrasli su šumama upravo tropske bujnosti. U visinskoj regiji od 1800—2500 m prevladavaju bjelogorične šume, u kojima su glavne komponente javor, breza pa i hrast. U subalpinskoj zoni zauzimaju ogromne kompleksne trutine izvanredne bujnosti i boja, gdje se osobito ističu rododendron i azalea. U alpinskoj regiji ima obilje endemičnih vrsta i tercijarnih relikata. Rijetke šume sjevernih pristranaka sastoje se većinom od srednjoevropskih vrsta, među kojima se osobito ističu breze i borovi. U višim apsolutnim visinama prevladavaju stepi. Prema istoku se razlika u vegetaciji između sjevernih i južnih pristranaka sve više gubi poradi manje množine padalina. Na mjesto šume na južnim se pristrancima razvija šibljak, a na sjevernim travne stepi.

*

28. lipnja predu članovi ekspedicije preko sjevernog dijela Karangom ledenika i tako dospiju na sjeverni pristranak Vologota masiva, po kojem se slijedećeg dana počeše penjati. Zrak je bio vrlo bistar, a vrijeme najljepše. Bilo je veoma hladno.

Oko podne dospiju do 4100 m apsolutne visine.

Dok su se tu neko vrijeme odmarali, okrene se vrijeme. Nahrupi iznenada jaka snježna oluja i mečava, te ih prisili da ostanu na onom mjestu, na kojem su se slučajno desili. Ako je i bilo tek 2 sata poslije podne, zaključe da iskopaju u ledi i snijegu spilju i da se tu zaklone od nevremena. Dva sata su morali odgrtati snijeg po najtežem nevremenu, jer čim bi na jednom mjestu snijeg odgrnuli, mečava bi to ponovno zasula. Nakon dvosatnog intenzivnog i mučnog rada mogli su se zavući jedan za drugim u spilju, sretni, da su se donekle uklonili užasnoj olui. Od vremena do vremena ubacivao je vjetar kroz otvor čitave oblake snijega u spilju, pa su morali otvor nekako zabarikadirati svojim uprtinjačama, da se tako obrane od vjetra. Drugog dana svanulo je prekrasno jutro. Kad su ispuzali iz spilje, moradoše zasjeniti oči rukama: tako je intenzivna bila bjelina i čistoća snijega. Brzo su se spremili i zaputili prema masivu Vologota. Snijeg im je škripao pod cipelama. Oko podne dosegli su 4175 m. Počivali su veoma kratko vrijeme, jer su se kao i prošlog dana počele vući magle, glasnici snježnih oluja i mečava. Dok su se žurili prema vrhuncu, tražeći zgodno mjesto za šator, sve ih je gušće omatala magla. Nakon kratkog vremena poče opet polako da pada gusti snijeg. U najvećoj žurbi nađoše zgodno mjesto i podigoše šator, a pred šatorom načiniše od snijega visok i širok nasip, bojeći se da ih snježna mečava ne zavije. Nakon toga svi se brzo uvukoše pod šator. Dok su oni u toploj vreći za spavanje snivali san pravednika, oko šatora je zviždala i urlala oluja. Vjetar bi ih od vremena do vremena budio. Jutro je opet bilo vedro i lijepo, pa su se požurili da se popnu na Skatikom (4450 m), što im je uz velike napore i uspjelo. Poslije toga sputiše se ponovno do šatora.

2. srpnja poslije četiri neprospavane olujne noći ostaviše to neugodno mjesto. Oko 9 sati u jutro popnu se na istočni vrh Karangoma (4513 m). Spuštajući se veoma sporog niz zapadnu stijenu, stiže ih noć, a da nisu prevalili ni polovicu tog strmog puta. Na jednoj uskoj i maloj polici, koja je pružala jedva toliko mesta da su sva četiri mogla stajati, provedu noć. Iznad njih bilo je vedro zvjezdano nebo, a pod njima crna maglovita dubina. Po koji puta bi

kamen pao u dubinu; inače je bila potpuna tišina. Duvao je suh i hladan vjetar, od kojega se nikako nisu mogli zakloniti. Još prije sunca spustiše se do logora.

Odavle podu u pratnji dvaju nosača i magaraca da potraže Sugan grupu, ali ih magla i snijeg prisili da se okane toga posla. Po takovom vremenu, noseći svaki 50—60 kg tereta, predu Štulu sedlo i dopru kasno na večer do Karaulkka. Bili su već gotovo posve iscrpljeni, pa su odlučili da ovdje nekoliko dana otpočinu. Furrer je morao međutim otići u Naltšik da razvije filmove. Nakon nekoliko dana odmora zapute se preko lijepih alpskih livada, koje su bile pune cvijeća, do Sel sedla. Trebal je uspeti se na Miširgitan (4926 m). Na strani, koja je bila zaštićena od vjetra, iskopaju zajedničkim silama spilju u snijegu i urede u njoj »spavaonicu« i »kuhinju«. Dok je vani zviždala i zavijala oluja i mećava, sjedili su oni u spilji pušeći lule, sretni, što imaju makar i takav zaklon.

U jutro 25. srpnja počnu se njih trojica uspinjati na Miširgitan, dok je Gok, koji se nije dobro osjećao, ostao u spilji. Krenu južnim pristrankom. Prvih pet tornjeva lako obidu, ali preko šestog su morali da se penju. Nisu mogli da nadu nijedan sigurniji zahvat. Pokušali su zabijati klinove i prebacivati uže, ali je to sve ostalo bez ikakvog rezultata. Već su mislili da će morati odustati i vratiti se natrag, kad li slučajno nadoše jednu usku pukotinu, po kojoj se popeše. Polagano je dolazio sumrak. Jurili su bez odmora, ne gledajući ni sunce ni uru, tražeći zgodno mjesto za šator. Na visini od 4700 m se zaustave. To nije bilo ni malo zgodno mjesto. Sva tri se zaogrnu šatorskim platnom, a noge zavuku u uprtjače, kako im se ne bi preko noći smrznu. Tako su provodili noć, udarajući nogom o nogu, samo da im se ne smrznu. Noć je bila vedra, ali i izvanredno hladna. Stiskali su se jedan uz drugoga što su bolje mogli, samo da im bude što toplije. U to se javio i želudac. Ma da su ga htjeli ušutkati s nešto dvopeka i sira, on im je kruljio i svirao cijelu noć. Promrzli i gladni izvuku se u jutro iz šatorskog platna i nakon oštре gimnastike, započnu se penjati na vrhunac po jednoj pukotini u ledu, koja se je protezala do samog vrhunca. Točno u 12 sati bili su na vrhu, stišući jedan drugome ruku. Toga dana stupila je ljudska nogu prvi put na taj vrhunac. Nakon odmora od sat i po, stadoše se spuštati. U spilju stignu oko 8 sati na večer. Gok ih je već čekao s punim loncem kave.

Trebal je još, da ekspedicija bude potpuna, popeti se i na Elbrus. 14. kolovoza zapute se kroz lijepe borove šume u dolinu Terskol, odakle su prvi put ugledali veličanstveni masiv Elbrusa. Odavle su pošli preko alpskih suvati, koje su mjestimice bile pokrite golemlim blokovima lave, do kućice Ruskog turističkog kluba na Krugasoru (3200 m). Bez zadržavanja prošli su pokraj kućice, pa preko snježnih valovitih ravnjaka uzbrdo. Pred večer stignu do opservatorija u visini od 4225 m. Tu je bio kratak odmor. O ponoći krenu dalje. Pristranci su bili vrlo strmi, hladnoća sve jača, vjetar upravo nepodnosiv. Na visini od 4900 m potraže zaklon od vjetra, da se odmore. Termometar je pokazivao 22 stupnja ispod nule. Nakon dva sata odmora nastave penjanje. Trebal je mnogo izdržljivosti i energije. Snaga vjetra bivala je sve manja. Oko 10 sati prije podne stignu na Elbrusov istočni vrhunac (5593 m).

Na zapadni vrhunac, koji je samo 37 m viši od istočnog, nisu se popeli, jer im je snaga bila gotovo iscrpljena. Nakon kratkog odmaranja spustiše se po vlastitom tragu natrag i još iste večeri stigoše u glavni stan.

20. kolovoza otputovaše natrag u Zürich.

Godine 1935. organizirala je austrijska sekcija Njemačko-austrijskog alpinskog udruženja ekspediciju na Kavkaz. U toj ekspediciji bilo je 9 Austrijanaca pod vodstvom Schwarzgrubera i 4 Nijemca iz Münchena pod vodstvom A. Göttnera. Od austrijske sekcije najviše su se uz vodu Schwarzgrubera istakli na toj ekspediciji R. Fraissl, F. Krobath, H. Peterka.

...Dne 8. srpnja napustili su svи članovi ekspedicije glavni logor na sedlu Karaulka, gdje je ostao kao čuvar logora samo tumač Krotov. Svi članovi nisu pošli zajednički, nego su se razdijelili u grupe, a svaka je grupa imala svoj poseban zadatak. Predaleko bi nas odvelo da slijedimo sve grupe, zato ćemo se ograničiti samo na onu, koju su sačinjavali Fraissl i Peterka, jer su njihovi pot hvati bili najinteresantniji i najteži.

Sa Karaulkom sedla oni su se zaputili prema Diksu ledeniku, pa su ga drugog dana prešli podnožjem i udarili logor na gornjem kraju Ailama ledenika. Slijedećeg dana padala je jaka kiša, pa su se morali spustiti sve do glavnog logora. 11 srpnja popnu se Fraissl i Peterka ponovno na gornji rub Ailama ledenika, gdje su već prije dva tri dana bili. 15 srpnja oko 3 sata u jutro, napuste oni svoj logor na Ailama ledeniku te se za 8 sati popnu na vrhunac Ailama (4525 m). Spuštanje s te visine bilo je vrlo opasno. O tom spuštanju sam Fraissl¹ priča ovo: »Spuštali smo se vrlo oprezno. Morali smo upotrijebiti i konopce. Strmina je bila nevjerojatno velika. Ako je i bila velika magla, vrijeme baš nije bilo tako loše, jer je pomalo duvao vjetar. Teško bi bili našli zgodan put preko pukotina ledenika, zato smo se spuštali preko istočnog rebra. Iznad jedne ledene ploče stao sam i čekao dok se je moj drug spustio preko jednog ledenog navjesa u ponor. Magla se je upravo počela pomalo dizati, kad nešto iznad mene zatutnji. Imao sam još toliko vremena da povičem: »Pazi Hubert« i tada se je tik uz mene stropštala ogromna masa snijega i leda u jednu dugu pukotinu. Hubert je stajao u navjesu pa je bio zaštićen.«

Kad su stigli u logor na Ailama ledeniku, bili su umorni, iscrpljeni i mokri od magle i kiše. Peterka² priča o toj jednoj situaciji, pa se tuži: »Sjedili smo pod šatorom. Mokre čarape i dokoljenice ležale su na kamenju. Cipele smo također izuli i metnuli da se suše, ali sunca nije bilo. Smrzavali smo se. Jelo nam nije prijalo. Govorili smo samo o vremenu. Preglupa je čitava stvar! Prolazili su dani puni kiše i snijega, a mi se nismo mogli ni maknuti. Jednog jutra bilo je opet sve sivo i sivo. Teška se je magla vukla oko vrhunaca...«

19. srpnja spuste se Fraissl i Peterka preko Ailama ledenika i počnu se uspinjati na Zurungal masiv, te se tog istog dana popnu na njegov vrhunac (4222 m), na koji se do tog vremena još nitko nije bio popeo.

Zadnju etapu toga uspona opisuje Peterka³:

»Opet smo došli do stijene i ponovno moramo umorni naprijed i dalje. Još tri duljine našeg konopca i dospijet ćemo do najvišeg vrhunca; već smo pri svršetku opasnog uspinjanja. Još nekoliko koraka, pa ćemo zabosti naše cepine u najvišu točku Zurungala. Sretni smo što ćemo izvjesiti našu zastavu na ovaj najviši vrhunac.«

15. kolovoza podoše Fraissl i Peringer prema Masivu Elbrusa. Prelazili su preko vrlo istrganih i veoma strmih ledenika. Počeo je padati gusti snijeg, koji je za dva sata napadao 20 cm visoko. Morali su se vratiti natrag u logor. 16. kolovoza rastane se Fraissl od Peringera, pode prema Tegenekli masivu i popne se na Elbrusov zapadni vrhunac (5629 m)

¹ Österreichische Alpenzeitung, oktobar 1935, str. 244.

² Ibid. str. 245.

³ Ibid. str. 248.

Peringer, koji je u zadnje dane ekspedicije pratio Fraissla, popeo se je 15. srpnja u društvu Schwarzgrubera i Marina na vrhunac Džangitan, gdje su morali dva dana čekati u ledenoj spilji, dok oluja prođe. Svoj boravak u spilji opisuje Peringer⁴ ovako: »Slijedećeg jutra probudilo nas je sunce. Polagano se izvukosmo iz vreća za spavanje. Vrijeme je bilo prekrasno, pa smo bezbrižno uživali ljepotu jutra. Tek u 6 sati spremismo se na uspinjanje, koje je trajalo 8 sati. Bio je to neopisivo težak put, naporan i opasan. Gdjegdje smo zapadali sve do bokova u snijeg, koji se je već talio. Nakon nekog vremena sjedosmo da se odmorimo. Bilo je upravo strašno gledati, kako se čitave ledene stijene lome i naginju pa se onda uz užasnu tutnjavu ruše. Poslije toga podnosmo dalje. Već je bilo oko 17.30 sati, kad smo bili na 4800 m apsolutne visine. Trebalo je pomicati i na konačište. Sagradili smo ledenu spilju, a onda se svi zavukosmo unutra, jer je poslije zalaza sunca bilo mnogo hladnije napolju. Ulaz u spilju brižljivo smo zazidali, samo da nam bude što toplijе. Poradi toga morali smo upaliti svijeću, ali je naskoro svijeća počela treptati pa se onda i ugasila. Hans je za to svalio svu krivnju na lošu kvalitetu svijeće, pa je upalio jednu drugu »bolju«, ali i ta je svijetlila samo kratko vrijeme pa se i ona ugasila. Jedva sam uvjerio drugove da se svijeća gasi poradi toga što u našoj spilji nema dovoljno kisika. Drugovi nisu htjeli ni čuti da bi se spilja morala malo prozračiti, pa su se složili svi u tom »da se u ledenoj spilji još nitko nije ugušio«. Kasnije smo ipak morali u zidu prvati rupu da dobijemo barem nešto čistog zraka. Zakukuljismo se u svoje spače vreće i pokušasmo zaspati.«

Trebalo je mnogo živaca, energije i strpljivosti, da se svladaju sve teškoće. Nije ni čudo, da su svi članovi ekspedicije pri svršetku svojih ekskurzija osjećali silan umor i iscrpljenost. Dani su brzo prolazili sad na ledenicima, sad na vrhuncima a sad opet po rasčvalim tratinama. Tako je došao i dan odlaska. Dne 7. kolovoza skupili su se članovi pojedinih grupa u Naltšiku, da se povezu natrag kući.

Grupa u kojoj su bili Schwarzgruber, Krobath, Peringer, Fraissl i Peterka ostali su još do 20 kolovoza penjući se po različnim vrhuncima. 20. kolovoza, na povratku u Naltšik, prevrne se teretni auto, u kojem su se oni vozili, i padne u jedan potok. Schwarzgruber ode noću pješice do Naltšika da organizira pomoćnu ekspediciju i da tako spasi drugove iz nezgodnog položaja. Drugog dana upute se i oni željeznicom kući.

Rad i propaganda HPD-a na polju skijaških skakaonica

Naglim razvojem skijaškog sporta, napose u disciplini skijaških skokova, ukazala se kod nas potreba, da se i u našim krajevima izgrade skakaonice. Ta je potreba bila tim veća, jer se je i kod nas u posljednje vrijeme uvela t. zv. norveška kombinacija. Drugi krajevi već odavna imaju i skakaonice i izvježbane skakače, a mi smo u tom pogledu bili zaostali. Izgradnjom »Zagrebačke skakaonice« na Sljemenu učinjen je jedan korak naprijed, ali samo prividno, jer se je ubrzo pokazao glavni nedostatak te skakaonice. »Zagrebačka skakaonica« građena je za skokove do 40 m te prema tome nije podesna za vježbanje, pogotovo ne za početnike. Tako je kod nas i dalje ostalo otvoreno pitanje skakaonica, a s time u vezi i pitanje skakača.

⁴ Ibidem str. 235—236.

Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu, koje je prvo počelo da gaji disciplinu skijaških skokova u svojoj ski-sekciji na široj osnovi te koje je kao prvo imalo i najveći broj skakača, osjetilo je najteže taj nedostatak na skakaonicama, pa je i prirodno, da se je za odgoj svoje ekipe skakača moralo pobrinuti za podesnu skakaonicu. U zajednici sa svojom podružnicom »Skradski Vrh« i uz suradnju mjerodavnih faktora u Skradu, napose pak zauzimanjem g. J. Lončarića, uz znatne materijalne žrtve, izgrađena je prošle godine pod Skradskim Vrhom prva skakaonica za vježbanje u skokovima do 28 m. Nacrt za ovu skakaonicu izradio je poznati stručnjak, Norvežanin ing. T. T. Hanssen. Tako je HPD došlo do svoje prve skakaonice, a skijaši sa područja ZZSP-a do prve skakaonice za vježbanje uopće. Time je našim skakačima, kao i onima, koji se žele posvetiti disciplini skijaških skokova, posao znatno olakšan, pogotovo, ako se uzme u obzir brza i pogodna željeznička veza Zagreba sa Skradom.

HPD međutim nije ostalo kod ovoga stanja, već je dalje nastojalo, da i u samoj okolini Zagreba nađe podesan teren i izgradi jednu malu skakaonicu, kako bi bilo omogućeno skakačima u Zagrebu, da i radnim danom vrše vježbe u skakanju. I tu je SS-HPD u Zagrebu potpuno uspjela, naišavši na puno razumijevanje i pomoć kod svoga dugogodišnjeg člana g. Franca Mayera. U svome vrtu na Kraljevcu 87 dozvolio je izgradnju skakaonice pa je dapače sam snosio i cijele troškove oko izgradnje skakaonice. Nacrt za ovu skakaonicu — za skokove od 16 do 20 m — izradio je pročelnik SS-HPD-a M. Ćubelić, a članovi su — kulukom — i sami pomagali i radili na samoj izgradnji. Tako je zajedničkim radom članova HPD-a u roku od tri tjedna izgrađena i ova skakaonica.

Izazvani s jedne strane od Skrada, a s druge strane sportskim natjecanjem za održavanje svog renomea u našem skijaškom sportu, koji Delnice uživaju kod nas, pa uvidjevši, da je za napredak i odgoj skijaša, koji će se moći uspješno natjecati u svim disciplinama, potrebna doma jedna veća skakaonica, sagradilo je Klimatsko povjerenstvo u Delnicama po nacrtu ing. Šafara ove godine jednu skakaonicu za 40 m. Ovu skakaonicu po dovršetku predalo je K. P. sportskom klubu Š. K. Delnice na čuvanje i rukovanje. Kako je međutim u prosincu 1935. Š. K. Delnice raspustio svoju zimsko-sportsku sekciju i članovi te sekcije korporativno prešli u SS-HPD-a, to je time naša podružnica »Risnjak« u Delnicama došla u posjed te skakaonice.

Prema tome HPD raspolaže danas sa tri skakaonice: time je ono znatno pridonio, da se i u našim krajevima omogući izobrazba skijaša-skakača. Od naročite je važnosti činjenica, da naš najjači zimsko-sportski centar, Gorski Kotar, imade u neposrednoj blizini dvije skakaonice i to jednu odličnu training-skakaonicu u Skradu i jednu veću, za naprednije, u Delnicama. Time je, bar za početak, držimo, učinjeno dovoljno, a sada je potrebno, da se rad u ovom smjeru nastavi i u ostalim krajevima, kojima dosadanje skakaonice nisu tako lako pristupačne.

Čm.



Razne vijesti

Nova njemačka ekspedicija na Himalaju u godini 1936. Iz časopisa »Österreichische Alpenzeitung«, Folge 1161, saznajemo, da Nijemci ponovno spremaju ekspedicije na Himalaju. U njima bi sudjelovali članovi ekspedicije (iz god. 1929 i 1931) na Kanghendzenga i (iz god. 1932 i 1934) na Nanga Parbat. Pridružili bi im se i neki Nijemci iz Austrije. Sve to poduzimaju i pripremaju F. Bechtold i P. Bauer. Vodstvo bi preuzeo Dr. K. Wien, koji se je istakao kao sposoban planinar i naučenjak u više ekspedicija. Iz pieteta prema nastrandalima na Nanga Parbatu bit će ovoj ekspediciji prvi cilj Nanga Parbat. Odlazak bi trebao uslijediti u travnju 1936. Sve su pripreme u toku.

Münchenski planinari u Bugarskoj. Nijemci su već godine 1934. imali vidnog uspjeha u svome pohodu na Rilu i Pirin u Bugarskoj. 1935. god. poslala je sekcija »Hochland« (München) od D. u. Ö. A. V. »ekspediciju« u Rilu i Pirin. Učesnici su ove ekskurzije načinili prvenstveni uspon preko sjeverozapadne stijene Orlovača. Osim toga su načinili čitav niz uspona s nekoliko novih varijanata u već poznatim i osvojenim predjelima bugarskih planina. U Bugarskoj su bili Nijemci vrlo srdačno dočekani, naročito od članova Bugarskog alpskog kluba, koji se je u najnovije doba znažno razvio.

Novi uspjeh planinara u Himalaji. Četiri engleska planinara popeli su se u području Baltoro ledenika u Karakoram-Himalaji na vrhunac, visok 7700 m, koji do tada nije bio osvojen.

Predavanje Charlesa Gosa u Zagrebu. 22. siječnja ov. g. održao je poznati švajcarski planinarski pisac, planinar i ideo-log, Ch. Gos predavanje u Društvu prijatelja Francuske o temi: »L'homme et la montagne« (čovjek i planina). Ch. Gos nije planinar u običnom smislu riječi, on je pobornik one struje u planinarstvu, koja pridaje tome djelovanje ve-

liko značenje u razvijanju i sticanju brojnih duševnih vrednota. S te strane, u toj smislu on i prikazuje odnoshaj čovjeka i planine. U tome odnoshaju, u zbljenju čovjeka s planinom svaki planinar na svoj način nastoji da ojača svoju duševnost. Tu nam Gos ukazuje na razliku između dinamičkog i aktivističkog sudjelovanja u svladavanju prirodnih zapreka i u prolazeњu neoskrnutom prirodom s jedne strane te čuvstvenog proživljavanja postignutih uspjeha i uživanja u prirodnim ljepotama s druge strane. U planinarenju čovjek prolazi kroz najrazličitija duševna stanja, koja najčešće započinju u misaonu, a završavaju u osjećajnom dijelu naše duševnosti. Svoja interesantna razlaganja popratio je uvaženi predavač uspјelim slikama iz alpskih krajeva.

Samostan Svetе Brigitе u Švedskoj postaje muzej. Stari samostan i turistički dvor Svetе Brigitе u Vadsteni u Švedskoj prešao je g. 1933 u posjed Švedskog turističkog društva, koji ga danas uređuje za muzej tamošnjeg kraja i kao turistički dom. U najstarijem dijelu samostana, u prizemlju, koje će se renovirati u prijašnje sredovječno stanje, prredit će se dvorane za muzealne prostorije za tamošnji kraj. U Švedskoj naime stvaraju u svakoj pokrajini lokalne muzeje, u kojima se sakupljaju objekti srednjeg i novog vijeka čitave pokrajine.

Gornje prostorije preudesit će se za turističko stanovanje (za ljetnu i za zimsku porabu i s najmodernijim komforom). Kako su stari fratri lijepo primali u svojem samostanu putnike, tako će se sada i u moderno preuređenoj samostanskoj zgradbi, nekoč sjedištu Svetе Brigitе, primati putnici i turiste, koji će moći u tom modernom turističkom domu i ljetovati i zimovati.

Švedsko turističko društvo preudesilo je po čitavoj zemlji već i nekoliko aristokratskih dvoraca, koji su preprodani u turističke hotele.

Dr. Bučar

Predavanje o Čvrsnici planini. Znajući, da je lijepa fotografija najbolje propagandno sredstvo, H. P. D. podružnica »Bjelašnica« u Sarajevu postavila je sebi zadatak, da sistematskim načinom sabire najljepše i najuspjelije diafazitive planina sa svoga područja te da ih uz prigodno predavanje prikaže ljubiteljima prirode.

Početkom 1934 godine tadanji predsjednik podružnice, poznati planinarski radnik i začasni član H. P. D-a dr. Josip Fleger održao je dobro posjećeno predavanje o Prebj planini i tom prilikom prikazao 40 uspjelih i vrlo interesantnih diafazitiva. Isti predavač je ponovio predavanje na kongresu u Zagrebu prilikom proslave 60-godišnjice i naišao na razumijevanje kod prisutnih.

Sarajevski su planinari dne 15. I. 1936. opet proveli jednu ugodnu večer. — U dupkom punoj dvorani Hrvatskog kluba održao je dr. Fleger predavanje o Čvrsnici planini uz projekciju 60 diafazitiva.

Kratkim, sažetim i njemu svojstvenim načinom, bez zamaranja, predavač nam je prikazao biser bosansko-hercegovačkih planina — našu Čvrsnicu. Uz pomoć izabralih diafazitiva, koje je on kao jedan od najboljih poznavaoca ove planine u društvu sa ostalim članovima (foto-amaterima) sabrao, poveo nas je predavač iz Jablanice dolinom potoka Doljanke u Bijeli potok na sunovratne stijene Bačvuna u carstvo divokoza. Zatim nam je dočarao prilaz u srce planine preko Sovičkih vrata i Polja na Blidinski jezero, da nas preko Jelenka i Drage Kose dovede na dominantni Vilinac (2116 m), odakle pogled gospodari skoro cijelim hercegovačkim gorjem. Nije propustio, a da nam ne prikaže nadasve romantičnu dolinu Divu Grabovicu, uspon na Žljeb te pogled sa njega na vrtloglave stijene Radave, Međeda i Drijenča. Sa visoravnim zvane Pôdi poveo nas je preko

kamenog mora i rijetke pustoši na najvišu tačku planine — na Veliku Čvrsnicu (2228 m), da nas spusti dolinom Drenžanjske na zelenu i hirovitu Neretu, koja je u pradavna vremena odvojila Čvrsnicu od brata joj Prebj, tvořeci jedinstveni kanjon, koji svakom putniku ostaje trajno u sjećanju.

Završujući predavanje, Dr. Fleger je preporučio svima, da ono, što je on iznio u riječi i fotografiji, nastoje doživjeti, jer makar da je fotografija najsavršenije sredstvo prikazivanja, ipak nije u stanju probuditi u čovjeku onaj osjećaj, što ga stičemo obuhvaćajući pogledom grandioznost prirode.

J. B.

Uspjela kućna zabava HPD- podr. »Mosor« u Splitu. Zabava je održana 23. I. 1936. u prostorijama pensiona »Split« i bila je vrlo dobro posjećena. U pozdravnom govoru istakao je predsjednik podružnice svrhu zabave: da se bar jedamput u godini omogući neaktivnom članstvu i prijateljima »Mosora« da budu skupa s aktivnim članovima. Zaželio je prisutnima mnogo vredne šale i smijeha ali i širokog planinarskog srca, te ih potisjetio na teško stradanje dalmatinskog sela zbog prošlogodišnje suše. Vokalni koncerat (gdje M. Gattini D. Supini g. Ž. Domanić bio je na umjetničkoj visini. Vanredno se je svidjelo pričanje gorštaka Stipana sa Kamešnice (pjevao uz gusle) o jadnom stanju dinarskih sela. »Vaganjska idila«, u kojoj se redaju zgode i nezgode karakterističnijih tipova splitskog »Mosora«, pobudila je na pretek smijeha. — Premda nije bilo nikakovih ulaznica ni dobrovoljnih milodara, ipak se je tokom zabave sabralo Din 4.500 u fond zagorske siročadi. Tim je novcem nabavljeno hrane za 700 objeda i predano školskoj kuhinji u selu Kotlenicama, gdje ove godine vlada upravo neopisiva bijeda. Pa da nije planinarsko srce široko! — Za moralni i materijalni uspjeh

ove zabave ide naročita zasluga drugovima Dr. Đurkoviću, D. Gattinu i S. Vrcanu.

Planinarsko-turistička putovanja po Jadraru. Djelatnost Hrvatskog planinarskog društva duž naše morske obale obuhvaća čitavo naše Jadransko područje od Sušaka do Ulcinja. Velebit, Dinarske planine, Biokovo, Orjen, Lovćen i Rumiju nalazimo već mnogo godina obradivane u »Hrvatskom planinaru«, pa je i interes za te krajeve sve veći. Da je tome zaista tako vidjeli smo najbolje na kongresu Saveza planinarskih društava Jugoslavije, koji je održan u rujnu 1935. u Dubrovniku.

Ali tom je prilikom uočena i jedna poteškoća oko propagiranja tog područja, koje obiluje divnim planinama, ubavim otocima, zanimljivim kopnenim i morskim špiljama, raznim vegetacijama i svim mogućim krasotama. To su saobraćajne poteškoće te trošak i gubitak vremena.

U »Hrvatskom planinaru« br. 9 od 1935. godine članak o planinarstvu i turizmu na Jadraru detaljnije ulazi u navedena pitanja i predviđa mogućnost, da bi naš Savez planinarskih društava preuzeo inicijativu oko dalnjeg unapređenja planinarstva na Jadraru. Rasprava tokom kongresa u tome smjeru donijela je rezultat, da je Dubrovačka parobrodska plovidba primila na sebe zadatak da upriliči naročita planinarsko-turistička putovanja sa svojim društvenim parobromom »Pelješac« u sezoni 1936., pa da se navedenim potrebama tako za početak udovolji. Razvrat te djelatnosti bit će onda mjerodavan za daljnji rad.

Vozni red, koji će biti na vrijeme objavljen, obuhvaća najzanimljivija mjesta i predjele naše obale i daje mogućnost uspona na najvažnije naše planine. Kako će se ta putovanja vršiti za ljetnih mjeseci predviđeno je i vrijeme, potrebno za kupanje na najljepšim a vrlo malo poznatim plažama. I dok će planinari vršiti spomenute uspone, parobrod će poduzimati iz dotičnih mjesta manje lokalne izlete, tako da i neplaninari iskoriste raspolo-

živo vrijeme za što bolje upoznavanje naše obale.

Dubrovačka plovidba izašla je u susret sa najnižim cijenama, koje su do sada naša parobrodarska društva uopće računavala za takova turistička putovanja, pa će sigurno svaki ljubitelj prirode, mora i planina rado iskoristiti tu priliku, pa i onda, ako već i poznaje ostala mesta na Jadraru sa redovitim putovanja.

Naš poznati fotografski stručnjak g. Lj. Griesbach održat će u proljeće niz predavanja u sjedištima naših planinarskih društava.

»Hrvatski planinar« će se još osvrnuti na program tih putovanja i donijeti ga sa svim ostalim podatcima. Interesenti se mogu već sada obratiti za predbilježbe i informacije na agenciju Dubrovačke parobrodarske plovidbe.

Putovanja započinju na Sušaku u 8 sati u jutro sljedećih dana: 31. svibnja, 12. i 24. lipnja, 5., 17. i 29. srpnja, 9. i 21. kolovoza, te 2. i 13. rujna, a traju po punih deset dana.

Na parobrodu će biti udešene zasebne spavaone za dame i za gospodu. Preporuča se, da eventualno formirane grupe zajedno rezerviraju broj potrebnih mesta. Cijena će biti za vožnju, spavanje i hranu (ručak, objed i večera) po osobi Din 1.200.

Kap. D. Pany (Sušak)

Sa odborskih sjednica H. P. D. matice

22. I. 1936. — Podnašaju se referati o nedjeljnim službama na Sljemenu. Privremeno otvoreni Tomislavov dom bilježi sve više posjetilaca, pa će se doskora morati dogotoviti i druga blagovaona ispod terase. Na Sljemenu će se obnoviti markacije nekih putova i postaviti novi putokazi. Glavni i najbliži put do doma vodi preko Kraljičinog zdenca i 100-stuba. Dok se kuća još više isuši, počet će se postavljanjem sobnog pokućstva. Određuje se također cjenik jela i pića na domu. — Alpinistička sekcija HPD održati će doskora posebne tečajeve za penjače, na kojima će stručnjaci osim uputa u tehnički alpinizma dati još i pregled geologije, meteorologije, te alpinske flore i faune.

— Škola narodnog zdravlja izraditi će ove godine propagandni film naših planina i planinskih domova. Kad do toga dođe, društvo će zainteresirati sve svoje članove za sudjelovanje u tom filmovanju.

5. II. 1936. — Delegat matice referira c uspjeloj zabavi podružnice u Dugoj Resi, koja zasluzuje svaku hvalu. — Na Sljemu postavljeni su neki novi putokazi. Cijene je'a i pića u domu snizit će se do minimuma, porcije će se povećati, te će

se namjestiti više posluge. Do sada su potpuno uredene 3 sobe i 80 običnih ležajeva. Gradske gradevne otsjek zamolit će se za popravak nekih sljemenskih putova. — Ispituje se mrtva zimska sezona kuće na Risnjaku. — Izvještaji podružnica za slijedeću glavnu skupštinu izaći će u godišnjem tajničkom izvještaju. — Od 1. V. 1936. upisalo se u matricu oko 60 novih članova. V.

Časopisi

Der Gebirgsfreund. Wien. — Siječanj 1936: Vom winterlichen Türritzer Höger (H. Banernebel u. F. Barnath). — Der Justament (A. Rainier). Veljača 1936: Vožnja na skijama u kasnoj zimi i u proljeće (H. Stanzel). — Skijanje na Schnee- i Hinteralm (F. Müller).

Die Alpen — Les Alpes — Le Alpi. Bern. — Siječanj 1936: Himalaja 1933-35. (M. Kurz). — Zermatter Bergfahrten (H. F. v. Tscharner). — Encore des chemins battus (H. Spetzler). — Heilige Berge (K. Kleine). — Un voyageur à Zermatt au XVII-e siècle (C. E. Engel). — Une année chez les Esquimaux de la côte orientale du Groenland (M. Perez). — Réflexions d'un vieux skieur (M. Julian). — Steigapparate als alpine Rettungsmittel. — Veljača 1936: Planinarenje u Mehiku (R. Hitz). — Snijeg i lavine (R. Streiff). — Zimska vožnja po Piz Morteratsch (B. Schöcher). — Novi usponi u Tessinu (E. Attlinger). — Uranske alpe (F. Tharin). — Südlenspitze — Nadelgrat (S. Auber). — Prvi uspon u Patagoniji, Tronador, 3471 m (Dr. F. Machon).

Rivista mensile del Club Alpino Italiano, Roma. — Prosinac 1935: »Dirretissima Sud« alla Punta di Frida (G. B. Fabiani). — Nel Gruppo delle Grandes Jorasses: 1) La Cresta des Hirondelles (Dr. M. Rivero), 2) Alle Petites Jorasses per la spigolo Sud (Auv. A. Ca-

stellii). — Nella Columbia Britannica (L. Khekova-Nordio). — Siječanj 1936: Aiguille Novie de Pentery 3778 m (M. Pietrasanta). — Al limite del possibile sulla Punta Cinetta (E. Faè). — Spigolature nella Valpellina ignorata (A. Balliano). — Alpi Apuane (C. Sarteschi). — Il Sottogruppo Angelovertana nel Gruppo Ortles-Cevedale (Prof. C. Andreatta). — A pochi metri dalla Nordend, 4612 m (D. Santambrogio). — Monti e ghiacciai del Pamir (L. Khekova-Nordio).

Österreichische Alpenzeitung. — Herausgegeben vom Österreichischen Alpenklub, Wien. — Siječanj 1936: Der Kampf um die Grandes-Jorasses-Nordwand (R. Peters). — Düchtan, 5198 m (L. Spannraft). — U spomen dru W. Welzenbachu. Obavesti, knjige i časopisi (opširni prikaz prošlogodišnjeg talijanskog plan. časopisa).

Priroda. — Popul. ilustr. časopis Hrv. prirodosl. društva u Zagrebu. — Studeni 1935: Smrt dra L. Adamovića (L. Marčić i dr. I. Horvat). — Dvije zarazne bolesti: psitakoza i tularemija (Dr. O. Trausmiller). — Salep (Dr. F. Kušan). — O kornjačima naših špilja (G. Nouveiller). — Pabirci i vijeti.

Iz tehničkih razloga donijet ćemo naslovnu sliku istom u tekstu slijedećega broja »Hrvatskog planinara«.